

บทที่ 5

วิเคราะห์แนวพระราชดำริในการจัดการศึกษา :

โรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์

ด้วยเหตุที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญต่อการศึกษาของชนในชาติเป็นอย่างยิ่ง เป็นผลให้ตลอดรัชกาลของพระองค์ทรงมีพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการศึกษามากมาย ความสนพระทัยในการให้การศึกษาแก่เยาวชนนี้มีแนวพระราชดำริมาตั้งแต่ยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทก่อน โดยการทดลองจัดโรงเรียนขึ้นในพระตำหนักสวนจิตรลดาและวังสราญรมย์ เพื่อฝึกสอนอบรมเหล่ามหาดเล็กข้าราชการขุนนาง ให้มีความรู้ควบคู่ไปกับการอบรมสั่งสอนอุปนิสัยใจคอด้วยหลักการของพระองค์เอง เมื่อได้ดำเนินการมาพอเป็นแนวพระราชดำริที่จะขยายการศึกษาต่อไปให้กว้างขวาง ภายหลังพระองค์เสด็จขึ้นครองราชสมบัติได้ไม่นานจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้นเมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2453¹ โดยเริ่มเปิดสอนที่โรงเรียนราชกุมารเก่าในพระบรมมหาราชวัง² มีนักเรียนที่เป็นนักเรียนมหาดเล็กหลวงเดิมซึ่งเคยศึกษาอยู่ในโรงเรียนวังสราญรมย์ จำนวน 36 คน เข้าเป็นนักเรียนชุดแรก มีพระราชบันทึกตอนหนึ่งเกี่ยวกับการตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงว่า

. . . วันที่ 29 ธันวาคม *นับว่าเป็นวันเกิดของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงซึ่งได้

---

¹ "แจ้งความ," ใน ระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์พิเศษ ส่วนพระองค์พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ร.ศ. 130., (ม.ป.ท., 2454), หน้า 1.

² จมื่นอมรรตฤฎารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), "สำเนาลายพระราชหัตถเลขาเรื่องเริ่มตั้งโรงเรียน" พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การศึกษาของชาติ ตอน 1, หน้า 43.

*วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2453.

เริ่มเปิดรับนักเรียนเป็นฤกษ์ในวันนี้ ได้ตั้งขึ้นที่โรงเรียนราชกุมารเก่าใกล้หอพิธิ
พราหมณ์ ในพระบรมมหาราชวัง ส่วนโรงเรียนมหาดเล็กเก่า ๆ ที่ได้ตั้งขึ้นใน
รัชกาลที่ 5 สำหรับฝึกหัดกุลบุตรออกรับราชการในกระทรวงมหาดไทยเป็นพื้นนั้น
เปลี่ยนชื่อเป็น "โรงเรียนข้าราชการพลเรือน" แต่วันนั้น³

โรงเรียนมหาดเล็กหลวงนี้เป็นคนละโรงเรียนกับโรงเรียนมหาดเล็ก ในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรง
โปรดเกล้าฯพระราชทานชื่อเป็น "โรงเรียนข้าราชการพลเรือน" เพื่อมิให้ซ้ำกับโรงเรียน
มหาดเล็กที่พระองค์ตั้งขึ้น และพระราชทานเงินซึ่งราษฎรได้เรียกรังสร้างพระบรมรูปทรงม้า
เป็นอนุสาวรีย์ถวายพระบรมชนกนาถซึ่งยังเหลือเงินอยู่จำนวน 982,672 บาท สำหรับเป็นทุน
ปลูกสร้างมหาวิทยาลัยต่อไปภายหลัง⁴ พร้อมกับพระราชทานที่ดินบริเวณตำบลปทุมวันอันเป็นของ
พระคลังข้างที่เพื่อใช้ในการดำเนินการ เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2454 จึงยุติความเป็น
โรงเรียนมหาดเล็กไว้แต่เพียง นั้น ต่อมาได้รับการสถาปนาเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ
วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2459⁵

³จมีนอมรดรุณารักษ์, อ้างแล้ว, หน้า 44.

⁴จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 70 ปีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กำเนิดจุฬาลงกรณ์มหา-
วิทยาลัย, หน้า 61-63.

⁵เรื่องเดียวกัน.

ความเปลี่ยนแปลงของโรงเรียนทั้งสองพอแสดง เป็นลำดับได้ดังนี้

โรงเรียนมหาดเล็ก	โรงเรียนมหาดเล็กหลวง
โรงเรียนมหาดเล็ก (พ.ศ.2442)	โรงเรียนในพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน
โรงเรียนข้าราชการพลเรือน (1 มกราคม 2453)	โรงเรียนในวังสราญรมย์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (26 มีนาคม พ.ศ.2459)	โรงเรียนมหาดเล็กหลวง (29 ธันวาคม พ.ศ.2453)
	โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย (16 เมษายน พ.ศ.2469)

*วัน เดือน ปีในวงเล็บ หมายถึง วัน/เดือน/ปีที่สถาปนา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวางระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง โดยมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง สำหรับรับพระบรมราชโองการมาจัดการตามกระแสพระราชดำริ และพระราชทานที่ดินบริเวณสวนดุสิตระหว่างถนนช่างฮีใน ถนนดวงเดือนใน และคลองเปรมประชากรให้เป็นสถานที่ตั้งโรงเรียน⁶ พร้อมกับพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นค่าก่อสร้างโรงเรียน และเรือนที่พักครูและนักเรียนชั่วคราวขึ้น ย้ายนักเรียนมหาดเล็กเข้าหลวงเดิมจากโรงเรียนในพระบรมมหาราชวังเข้าศึกษาในต้นปี พ.ศ.2454 และขยายการรับนักเรียนอื่น ๆ เข้าศึกษา โดยทรงพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นเงินเดือนครู อาจารย์และ

⁶"แจ้งความ,"ใน ระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ร.ศ.130, หน้า 1-2.

พนักงาน กับค่าใช้จ่ายในการโรงเรียนทั่วไป⁷ ก่อนที่จะปลูกสร้างอาคารเรียนและอาคารอื่น ๆ อย่างถาวรต่อไป

พระบรมราชโองบายในการก่อตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

โรงเรียนมหาดเล็กหลวงเป็นโรงเรียนประจำรับเฉพาะนักเรียนชาย โดยมีพระราชประสงค์ให้ดำเนินการปกครองแบบพหุศึกษาศาสตร์ของประเทศไทย ซึ่งความมุ่งหมายของการตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงนี้ ทรงมีพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

. . . เด็ก ๆ เป็นผู้ที่กำลังจะเรียน ถ้ามีแบบอย่างชักจูงไปทางไหนก็อาจหันไปทางนั้นได้ง่าย ทั้งทางดีและทางชั่ว เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีโรงเรียนสำหรับฝึกสอนเด็กให้หันไปแต่ในทางที่ดี โรงเรียนที่สอนเฉพาะเวลากลางวัน ครูมีเวลาอยู่กับเด็กน้อย การศึกษาเขาก็สอนเหมือนกันที่เรียกว่า จรรยา แต่นักเรียนเรียนจรรยาที่โรงเรียนแล้ว เมื่อเลิกจากโรงเรียนพินิจครุไป จรรยาที่ครูสอนนั้นก็เป็นอย่างอื่นที่เสียด้วย ถ้าโรงเรียนเป็นบ้านของนักเรียนด้วย เช่น โรงเรียนกินอยู่ประจำ การพักผ่อนและการควบคุมได้มีอยู่ตลอดเวลา เพราะเราหวังประโยชน์เพื่ออุดหนุนการฝึกสอนเช่นนี้ เราจึงตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้น . . .⁸

⁷ กจช., เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงศึกษาธิการ ม.ร.6 ศ/5.69 โรงเรียนมหาดเล็กหลวง เรื่อง "กระแสพระบรมราชโองการซึ่งบรรจุไว้ในศิลาพระฤกษ์โรงเรียนมหาดเล็กหลวง วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ.2458".

⁸ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระราชดำรัสตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2456," ใน พระบรมราชโองบาทกับวชิราวุธวิทยาลัย, หน้า 74.

จากพระราชดำรัสที่ทรงแสดงนี้ เป็นการเน้นถึงความสำคัญของการฝึกอบรมให้เด็ก เป็นผู้ประพฤติดี โดยมีจรรยา คือ ศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวแนวทาง โรงเรียนมหาดเล็กหลวงจึง มีหลักการและจุดมุ่งหมายที่สรุปได้ดังนี้

1. สอนให้เป็นคนมีศาสนา จะได้มีศีลธรรมเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งจิตใจ
2. สอนให้เป็นผู้ดี จะได้รู้จักการตรากตรำ ไม่สำรวยหยิบโหยง ทำตัวให้เหมาะที่จะ เป็นผู้รับใช้และใช้คน ไม่ทำตนเป็นคนถือยศศักดิ์เหยียดหยามคนอื่น เป็นผู้กล้าหาญ มีระเบียบวินัย และมีความกตัญญูทเวที่ รักเกียรติชื่อเสียงและวงศ์ตระกูลของตัว รู้จักรักหมู่คณะ เสียสละ เพื่อประโยชน์ส่วนรวม
3. อบรมให้มีสติปัญญาความรู้⁹

อาคารสถานที่เรียน

เมื่ออาคารเรียนชั่วคราวของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงภายในที่ดินพระราชทาน บริเวณสวนดุสิตสร้างเสร็จแล้ว ได้ย้ายนักเรียนจากโรงเรียนราชกุมารภายในพระบรมมหาราชวัง ไปเรียนในสถานที่แห่งใหม่เพื่อให้ทันกับการเปิดเทอมในเดือนมิถุนายน ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454)

อาคารชั่วคราวนี้เป็นอาคารหลังคาจาก ได้ใช้เป็นสถานที่เรียนอยู่หลายปีจนกระทั่ง วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2458¹⁰ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างอาคารโรงเรียนถวายเป็นอัฐิอุปถัมภ์เป็นต้นมา

การปลูกสร้างอาคารเรียนนั้น ได้มีรายงานกราบบังคมทูลของพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ถวายอยู่เป็นประจำ เพื่อให้ทรงทราบความเป็นไปของโรงเรียนโดยตลอด จึงมีความตอนหนึ่งว่า

⁹"คำกราบบังคมทูลรายงานกิจการของโรงเรียน," กำหนดพระราชทานประกาศ नियัตร์และรางวัล และทอดพระเนตรการกรีฑาของนักเรียน พ.ศ. 2495 (พระนคร: ตีรณสาร, 2495), หน้า 11-12.

¹⁰กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงศึกษาธิการ ม.ร. 6 ศ/5 "กระแสพระบรมราชโองการซึ่งบรรจุไว้ในศาลาพระฤกษ์โรงเรียนมหาดเล็กหลวง วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2458".

. . . ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปดูที่ซึ่งจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงเรียนที่สวนดุสิตกับพระยาบุรุษ เมื่อเช้าวันนี้ ข้าพระพุทธเจ้าจะได้รับพระราชทานกะแบบวางรูปโรงเรียนและอื่น ๆ ทูลเกล้าฯ ถวายทอดพระเนตรภายหลัง คิดด้วยเกล้าฯ ว่าควรจะให้ด้านคลองเป็นด้านหน้าของโรงเรียนต่อวัดเบญจมบพิตร และควรจะมีถนนริมคลองตอนหน้าโรงเรียนด้วย ตัวโรงเรียนนั้นถ้าได้รักษารูปโฉมอย่างแบบอาร์กitekไทโวไว้ แต่แก้ไขให้ได้ตามความต้องการสมัยปัจจุบัน ดูจะรับกับวัดเบญจมบพิตรซึ่งตั้งอยู่คนละข้างของบารัก ห้างจะงามและเหมาะดี มีสเตอร์ อี. ฮีลี ครูใหญ่โรงเรียนช่างของกรมศึกษาธิการซึ่งเป็นอาร์กitekอยู่ด้วยนั้นมีความรักและพอใจในการเช่นนี้มาก ถ้าขอด้วยพระราชดำริแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกำกับให้มีสเตอร์ อี. ฮีลี ลองร่างเข้าดูว่าน่าจะสำเร็จได้เช่นนั้นหรือไม่ . . . 11

นับแต่การเปิดโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเป็นเวลาเกือบ 5 ปี พระองค์ได้เสด็จไปวางศิลาฤกษ์อาคารโรงเรียนในวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2458 อาจกล่าวได้ว่า อาคารแบบสถาปัตยกรรมไทยที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงนี้เป็นสถาปัตยกรรมไทยที่ไม่เหมือนกับยุคใด ไม่ว่าจะเป็นยุคสุโขทัย อยุธยา หรือรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีนอมรตฤณารักษ์ได้สัมภาษณ์หลวงวิศาลศิลปกรรม (เชื้อ บัณฑิตจินดา) ซึ่งท่านเป็นหนึ่งในคณะกรรมการที่ได้ร่วมการออกแบบก่อสร้างอยู่ด้วย โดยมีสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เป็นองค์ประธาน ท่านหลวงวิศาลศิลปกรรมได้ชี้แจงว่า "แบบทั้งหมดแม้จะมีความแตกต่างกันหาใช่ออกแบบแยกเป็นยุคโน้นยุคนี้ ความจริงเป็นยุคของกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งหมด ทางวงการสถาปัตยกรรมให้ชื่อว่า "สถาปัตยกรรมยุคกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" 12

จากกระแสพระบรมราชโองการที่บรรจุในศิลาพระฤกษ์โรงเรียนมหาดเล็กหลวงได้

11 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ม.ร.6 ศ/5 "หนังสือรายงานกราบบังคมทูลของพระยาไพศาลศิลปศาสตร์" วันที่ 11 มกราคม ร.ศ. 129".

12 จมีนอมรตฤณารักษ์, การศึกษาของชาติตอน 1, หน้า 126.

มีตอนหนึ่งที่กล่าวถึง การสร้างโรงเรียนว่า "โรงเรียนได้ดำเนินการด้วยความเรียบร้อยสมกับพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และยังเป็นที่ยินยอมทั้งชาวไทยและต่างประเทศ จึงมีการก่อสร้างอาคารเพิ่มเติม ได้แก่ หอสมุด 1 หลังและที่พักครูนักเรียนอีก 4 หลัง" เพื่อให้มีความวิจิตรงดงามอย่างศิลปกรรมไทย ในปี พ.ศ. 2458 พระยาประสิทธิ์สุภการ (ม.ล. เพื่อ พึ่งบุญ) อธิบดีกรมมหาดเล็ก และกรรมการจัดการโรงเรียนมหาดเล็กหลวงได้รับกระแสรราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้กรมศิลปากรจัดการก่อสร้าง มีมหาเสวกเอกเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (ม.ร.ว. บุ้ม มาลากุล) เสนาบดีกระทรวงวังเป็นแม่กอง มหาเสวกตรีพระยาวิศุกรรมศิลปะ (น้อย ศิลป์) เป็นนายงานผู้ควบคุมการก่อสร้าง และเสวกตรีพระสมิตธิเลขา (ปลั่ง) เป็นผู้จัดการสร้างโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้น¹³

ลักษณะของอาคารมีดังนี้ คือ มีหอประชุมอยู่กึ่งกลางของบริเวณโรงเรียน และมีอาคารที่อยู่ตรงมุมโรงเรียนอีก 4 แห่ง เป็นที่อยู่ของอาจารย์ผู้กำกับคณะและเป็นอาคารนอนของนักเรียน จมื่นอมรรตรุณารักษ์ได้เปรียบเทียบว่า การที่ทรงมีพระราชประสงค์ที่ตั้งโรงเรียนขึ้นแทนการสร้างวัดประจำรัชกาลนี้ได้ทำให้ลักษณะสถาปัตยกรรมของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงมีส่วนคล้ายวัด กล่าวคือลักษณะของหอประชุมโรงเรียนที่ตั้งอยู่กึ่งกลางบริเวณโรงเรียนนี้ เปรียบเสมือนเป็นศาลาการเปรียญของวัด ซึ่งทำให้มีได้ถุนโปร่งดังเช่นศาลาวัดทั่ว ๆ ไป ส่วนอาคารเรียนที่สร้างภายหลังตึกอื่น ๆ มีลักษณะคล้ายเป็นโบสถ์ของวัด และอาคารที่มุมโรงเรียนทั้ง 4 แห่ง เสมือนเป็นกุฎิของพระสงฆ์¹⁴

สถาปัตยกรรมไทยของโรงเรียนนี้ เมื่อยืนอยู่บนถนนหน้าโรงเรียนที่ริมคลอง จะเกิดความรู้สึกว่าเป็นวัดหนึ่งที่สวยงามมาก แม้ชาวบ้านเองก็รู้สึกเช่นนั้น จมื่นอมรรตรุณารักษ์ได้ประสบกับเหตุการณ์ด้วยตนเองว่า

. . . เนื่องจากวันหนึ่งในเวลาเย็น ๆ น้ำในคลองหน้าโรงเรียนเต็มเปี่ยม ผู้เขียนชอบไปนั่งกินลมอยู่ที่เขื่อนริมตลิ่ง ชมสภาพของท้องน้ำที่มีเรือของชาวบ้านผ่าน

¹³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงศึกษาธิการ ม.ร.6 ศ/5 "กระแสรพระบรมราชโองการซึ่งบรรจุไว้ในศิลาพระฤกษ์โรงเรียนมหาดเล็กหลวง".

¹⁴จมื่นอมรรตรุณารักษ์, การศึกษาของชาติ ตอน 1, หน้า 121-122.

ไปมา ได้มองเห็นคนแก่มากมือพนมทำปากหม่อมมิบ แล้วยกพูดออกมาดัง ๆ ว่า "วัดนี้ใหญ่จริง ๆ ลูกศิษย์ก็มากด้วย" ในเวลานั้นผู้เขียนยังเป็นเด็กมิได้นึกอะไรอื่นนอกจากเกิดความขบขันขึ้นในใจ ที่ย้ายแก่แกหลงผิดไปว่าเป็นวัด นิ่ง เรือผ่านมาที่ไรก็ยกมือไหว้อยู่เช่นนี้เสมอ แต่มาบัดนี้สิ เมื่อกลับไปหวนคิดถึงความหลังเมื่อเป็นนักเรียนว่า เวลานั้นตัวเราช่างโง่จริงหนอ ช่างหาฐู้ไม่ว่า พระบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ผู้ทรงทำอะไรมามากหลาย ๆ อย่างที่พวกเราตามพระองค์ท่านไม่ทัน ดังเรื่องที่ทรงสร้างโรงเรียนมหาวัดนี้ เป็นต้น . . . 15

ท่านได้ให้แง่คิดอันเป็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่า "ถ้าหากเด็กได้รับการอบรมอยู่ในสถานที่แห่งนี้ นับตั้งแต่การตื่นนอนจนถึงการสวดมนต์ตอนค่ำ เมื่อมองไปทางใดก็เห็นแต่อาคารสถาปัตยกรรมที่เป็นไทย แล้วยิ่งสิ่งที่เกิดขึ้นนี้จะซึมซาบเข้าไปในความทรงจำของเด็ก ทำให้เกิดความรักในวัฒนธรรมอย่างแน่นนอน"¹⁶ ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าคิดตามต่อไปอีกว่าในยุคสมัยปัจจุบันที่มีการรณรงค์วัฒนธรรมอันดีงามประจำชาติไทย ได้มีผู้กล่าวว่า จะให้เด็กวัยรุ่นใหม่รักและซาบซึ้งในศิลปวัฒนธรรมของชาติได้อย่างไร เมื่อเด็กเติบโตขึ้นมาก็เห็นแต่วัฒนธรรมของตะวันตกรอบๆตัว

อาคารเรียนของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมคล้ายวัดนี้ ปัจจุบันอาจารย์ของโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัยท่านหนึ่งได้กล่าวว่า "เคยมีชาวต่างประเทศเดินมาชมที่โรงเรียนนี้หลายคนเพราะคิดว่าที่นี่เป็น Marble Temple คือมีความเข้าใจผิดคิดว่าเป็นวัดเบญจมบพิตร"¹⁷ และอาคารโรงเรียนมหาดเล็กหลวงนี้ได้เป็นส่วนหนึ่งแห่งความทรงจำของนักเรียนเก่าทุกรุ่นทุกสมัย มีความภาคภูมิใจที่ได้เข้าเรียนในสถาบันแห่งนี้ ดังเช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ยังมีหอประชุมและอาคารคณะอักษรศาสตร์ เป็นอนุสรณ์แห่งความทรงจำที่ดีของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกรุ่นทุกสมัย

¹⁵ จมื่นอมรรตรุณารักษ์, การศึกษาของชาติ ตอน 1, หน้า 121-122.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 124.

¹⁷ สัมภาษณ์ อ.สงงวน เลิศโชคชัย, อาจารย์หมวดวิชาสังคมศึกษาโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย, วันที่ 24 กันยายน พ.ศ.2537.

นอกจากนี้แล้วปรากฏว่าทรงได้พระราชทานพระตำหนักต่าง ๆ ในพระราชวังดุสิต ที่ร้างอยู่ อาทิ พระตำหนักพระ เจ้าพี่นางเธอพระองค์เจ้าอัจฉรพรรณี พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าศศิพงษ์ประไพ พระองค์เจ้าเหมวดี และ เรือนเจ้าจอมมารดาโหมดกับห้องแถว ที่พักโขนและห้องเครื่องต้นในบริเวณพระราชวังดุสิตไปปลูกสร้างเป็นที่อยู่ และครัวสำหรับครู โรงเรียนมหาดเล็กหลวง¹⁸ ซึ่งเป็นข้อพิจารณาได้ว่า การพระราชทานสิ่งก่อสร้างต่างๆ นี้ อาจเป็นเพราะทรงมีพระราชประสงค์ที่จะลดค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างอาคาร และแสดงให้เห็น ตัวอย่างตามพระราชนิยมของพระองค์ ที่ถือว่าการบริจาคลังของหรือเงินบำรุงการศึกษานี้เป็น ประโยชน์ในทางโลกคือ เป็นการสนับสนุนการศึกษาและ ได้กุศลในทางธรรมคือจัดเป็นการทำบุญ บริจาคทานประเภทหนึ่ง

ตารางกิจกรรมประจำวันของนักเรียน

นักเรียนมหาดเล็กหลวงจะได้รับการอบรมตลอดเวลา โดยมีตารางประจำวัน เพื่อให้เด็กได้คุ้นเคยกับการอยู่ในระเบียบวินัย ตรงต่อเวลา และรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ดังมีตารางประจำวันของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงดังนี้

การประจำวันตามเวลาปกติของโรงเรียน

ย่ำรุ่ง	ตื่นนอน แต่งตัวสำหรับหัดทหาร
ย่ำรุ่ง 10 นาที	กินน้ำชา เข้าในห้องเลี้ยง
ย่ำรุ่งครึ่งถึงโมงครึ่ง	ตรวจชื่อ หัดทหารหรือหัดยิมนาสติกส
โมงครึ่ง	อาบน้ำ แต่งตัวสำหรับเรียน
2 โมงเช้า	กินอาหารเช้า เข้าห้องเรียน
3 โมงเช้าถึงเที่ยง	ตรวจชื่อ เข้าห้องเรียน
เที่ยงครึ่ง	กินอาหารกลางวัน

¹⁸ กจข., ม.ร.6 ศ/5.60 เรื่องโรงเรียนมหาดเล็กหลวง.

บ่าย 1 โมงครึ่งถึงบ่าย 3 โมงครึ่ง	ตรวจชื่อ เข้าห้องเรียน
บ่าย 3 โมง 45 นาที ถึง 4 โมงครึ่ง	ผลัดเครื่องแต่งตัวหัดทหารหรือยิมนาสติกส์
บ่าย 4 โมงครึ่ง	กินน้ำซาบ่ายแล้วออกเล่นในสนาม
ย่ำค่ำ	อาบน้ำ แต่งตัวอย่างอยู่บ้าน สรวมกางเกงไทย มีเล็นอนก
ย่ำค่ำครึ่ง	กินอาหารเย็น
ทุ่มครึ่ง	ตรวจชื่อ เข้าเรียนเป็นการตระเตรียม สำหรับวันรุ่งขึ้น
2 ทุ่ม	พวกเล็กเล็กเรียนไปเข้าห้องนอน
2 ทุ่มครึ่ง	ดับไฟตอนห้องนอนพวกเล็ก
ยามหนึ่ง	พวกใหญ่เล็กเรียนไปเข้าห้องนอน
ยามครึ่ง	ดับไฟนอนห้องนอนพวกใหญ่

หมายเหตุ: แต่ 3 โมงเช้าถึงบ่าย 3 โมงครึ่งปิดห้องนอน นักเรียนจะเข้าห้องนอนไม่ได้ เว้นไว้แต่ได้รับอนุญาตจากครูผู้กำกับเรือน เวลาต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ นั้น จะมีกระดิ่งสั้นให้สัญญาณเป็นสำคัญ ครั้งเดียวบ้าง สองครั้งบ้าง ถ้าสั้นสองครั้งแรกสำหรับให้รู้ตัวและเตรียมตัวไว้. . . 19

หากพิจารณาจากตารางกำหนดเวลาทำกิจกรรมของนักเรียนมหาดเล็กหลวง จะได้ว่าหลังจากที่เด็กตื่นนอนในตอนเช้าแล้วจะต้องฝึกหัดทหารหรือยิมนาสติกเป็นการออกกำลังกายในช่วงเช้าประมาณ 1 ชั่วโมง ก่อนที่จะอาบน้ำและรับประทานอาหารเช้า ซึ่งอาหารเช้านี้นักเรียนเก่าบางท่านได้เล่าว่า "อาหารเช้าส่วนใหญ่จะเป็นอาหารฝรั่ง ประเภท ไช้ดาว หมูทอด ขนมปัง

19 "การประจำวันตามเวลาปกติของโรงเรียน," ใน ระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ร.ศ.130, หน้า 10-11.

และโกโก้ หรือบางวันก็เป็นข้าวต้ม²⁰ เมื่อเรียนในช่วงเช้าแล้วต่อในช่วงบ่ายอีกประมาณ 2 ชั่วโมง พอถึงบ่ายสามโมงสี่สิบห้านาทีก็เป็นการฝึกหัดอาหารหรือยิมนาสติกต่อในช่วงบ่าย ประมาณ เกือบหนึ่งชั่วโมง จึงจะรับประทานอาหารของว่าง พักผ่อน ก่อนที่จะรับประทานอาหารเย็นที่มักจะเป็น อาหารไทย เมื่อรับประทานอาหารเสร็จนักเรียนก็ต้องเข้าเรียนต่อ ซึ่งโดยมากจะเป็นเวลาทำการ บ่ายและวันหยุดเรียนต่าง ๆ ที่เรียนในชั้นนี้กับที่จะเรียนในวันรุ่งขึ้น

การเน้นให้เด็กได้ออกกำลังกาย สร้างให้เด็กมีความแข็งแรง เจริญเติบโตสมกับ เป็นลูกผู้ชาย และการเล่นกีฬาจะช่วยให้เด็กมีความสามัคคี รักเพื่อนฝูงและหมู่คณะ

หลักสูตรและการจัดการ

ความหมายของหลักสูตรคือ "โครงการที่จะประมวลความรู้และประสบการณ์ทั้งหลาย ที่โรงเรียนจัดให้กับนักเรียน ไม่ว่าจะ เป็นภายในหรือภายนอกโรงเรียนก็ตาม เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนา ไปตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้"²¹

สำหรับโรงเรียนมหาดเล็กหลวงนี้ จากพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงไม่ต้องการตำราเรียนที่เดินได้ แต่ทรงต้องการที่จะให้เยาวชนนั้นมีความประพฤติดี ควบคู่ไปกับการมีวิชาความรู้ นอกเหนือจากการสอนตามหลักสูตรกระทรวง ศึกษาธิการแล้ว ยังมีการศึกษาด้านอื่น ๆ เพิ่มเติมไปด้วย เช่น การฝึกวิชาทหาร ยิมนาสติกและ วิชาพลศึกษา²² และที่เน้นให้มีการอบรมมากเป็นพิเศษก็คือ วิชาจรรยา ที่จะฝึกฝนให้มีอุปนิสัย ใจคอดี ควบคู่ไปกับการศึกษาวิชาอื่น ๆ ในโรงเรียน ซึ่งพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ได้รับสนอง พระบรมราชโบายอย่างเต็มที่ ดังในรายงานกราบบังคมทูลเกี่ยวกับการสอนของโรงเรียนมหาดเล็ก

²⁰สัมภาษณ์ ม.ร.ว.วิทยานนท์ วัชรวิวงศ์, นักเรียนเก่าโรงเรียนมหาดเล็กหลวง, 20 พฤศจิกายน พ.ศ.2537.

²¹สุมิตร คุณานุภกร, หลักสูตรและการสอน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2518), หน้า 2.

²²กจช., เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงศึกษาธิการ ม.ร.6 ศ/5"รายงานคำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ลงวันที่ 11 มกราคม ร.ศ.130".

ในวันแรกว่า

. . . ข้าพระพุทธเจ้าได้ทำความเข้าใจในระหว่างเจ้าหน้าที่ คือ หลวงพิทักษ์
มานพ ผู้ปกครอง กับครูผู้ฝึกสอน ว่าหน้าที่ที่จะฝึกหัดนักเรียนเหล่านี้ ให้ได้ดังพระราช
ประสงค์นั้น จะต้องถือเอาจรรยาเป็นข้อใหญ่ น้อมใจนักเรียน ให้ระลึกถึงพระมหา
กรุณาธิคุณอยู่ทุกเมื่อ ถือเอาน้ำหนักอันนี้เป็นอุบายกล่อมเกลานักเรียน ให้มีอุปนิสัยดี
ตั้งอยู่ในความประพฤติชอบและมีสติปัญญา ความรู้โดยสมควร เมื่อหาที่สำหรับ
ยึดเหนี่ยวไว้ได้เช่นนี้แล้ว ต่อไปการฝึกหัดทั้งหลายจะได้โยงเข้าหลักและอาศัย
กำลังของหลักเป็นหนทางดำเนินการต่อไป การฝึกหัดทั้งในส่วนจรรยา ส่วนสติปัญญา
ความรู้ และส่วนกำลังกาย จะได้สำเร็จรูปต้องตามพระราชประสงค์ได้ . . . 23

อาจกล่าวได้ว่าแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในการ
ส่งเสริมการศึกษาเพื่อสร้างเยาวชนให้เป็นสุภาพบุรุษนี้ ได้ถือหลักการอบรมจรรยาเป็นหลัก
สำคัญเพื่อให้เยาวชนมีความประพฤติชอบ โดยมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เมื่อเด็กมี
จรรยาและศาสนา เป็นหลักที่มั่นคงแล้วการที่จะสั่งสอนอบรมในเรื่องวิชาความรู้วิชาการต่างๆ
ก็จะอบรมสั่งสอนได้ง่ายขึ้น พระราชประสงค์ที่ต้องการเน้นการอบรมทางอุปนิสัยใจคอให้ได้
ปรากฏอย่างชัดเจนในพระราชดำรัสหลายตอน ดังมีตอนหนึ่งว่า

. . . และเรารู้ว่าท่านทั้งหลาย . . . คงจะรู้สึกยินดีและรู้สึกภูมิใจเป็นอัน
มากที่ได้เป็นสมาชิกแห่งคณะ อันนับว่าเป็นผู้นำทางการศึกษาของกรุงเทพฯ เรา
เป็นผู้ที่จะแสดงตัวให้ปรากฏว่าการศึกษาวិทยาการกับการศึกษาจรรยาและศึกษาอบรม
นิสัยของคนนั้น ย่อมให้ได้ผลดีกว่าที่จะจัดแต่โดยทางการศึกษาวิทยาการอย่างเดียว²⁴

²³ กจช., เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงศึกษาธิการ ม.ร.6 ศ/5 "รายงานคำ
กราบบังคมทูลของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ลงวันที่ 11 มกราคม ร.ศ.130".

²⁴ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระบรมราชาโชวาทพระราชทานแก่
อาจารย์ ครูและนักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์เนื่องในวันงานประจำปีของโรงเรียน วันที่ 27
ธันวาคม พ.ศ.2466" พระราชดำรัสร้อยครั้ง, หน้า 219.

หลักการอบรมตามแนวพระราชดำริของพระองค์โดยเน้นการศึกษาริชาการควบคู่กับการศึกษาจรรยาในการฝึกฝนอุปนิสัยใจคอ²⁵ นั้น ถือว่าโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเป็นโรงเรียนที่จัดขึ้นตามแนวพระราชดำริของพระองค์เพื่อจัดเป็นโรงเรียนตัวอย่าง ดังที่ทรงแสดงพระราชดำริที่ว่า โรงเรียนมหาดเล็กหลวง เป็นผู้นำทางในการศึกษาของกรุงสยามให้เป็นแบบอย่างของโรงเรียนอื่น ๆ ต่อไป

การฝึกฝนอบรมเด็กให้เกิดผลที่ดีนั้น ได้ทำให้โรงเรียนมหาดเล็กหลวงมีรูปแบบเป็นโรงเรียนกึ่งนอน คือ เป็นโรงเรียนประจำ นักเรียนจะสามารถกลับบ้านในช่วงที่กำหนดไว้ซึ่งการอยู่ประจำในโรงเรียนนี้ทำให้ฝึกฝนอุปนิสัยใจคอเด็กได้ตลอดเวลา ไม่เหมือนในโรงเรียนไปเช้าเย็นกลับที่สอนแต่ในเวลาช่วงนั้น โดยพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ได้เปรียบเทียบว่า "โรงเรียนที่สอนแต่กลางวัน เป็นร่มไม้ชายคาที่เป็นที่อยู่พักอาศัยเวลาเข้ากับบ้ายเท่านั้น"²⁵

โรงเรียนมหาดเล็กหลวงได้จัดหลักสูตรการสอนตามกำหนดของกระทรวงศึกษาธิการ กล่าวคือ มีการสอนตั้งแต่ชั้นประถมถึงมัธยม จากการศึกษาพบว่า ได้มีการจัดชั้นเรียนดังนี้

1. ประโยคมูล
2. ประโยคประถมพิเศษ
3. ประโยคมัธยมพิเศษ²⁶

จากการศึกษามีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่าถึงแม้หลักสูตรประถมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการจะไม่กำหนดให้สอนวิชาภาษาอังกฤษก็ตาม แต่ปรากฏว่าโรงเรียนมหาดเล็กหลวงได้มีการสอนวิชาภาษาอังกฤษตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาแล้ว โดยมีคำยืนยันจากการสัมภาษณ์นักเรียนเก่าท่านหนึ่ง ได้กล่าวว่า "ภาษาอังกฤษที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวงนั้น สอนในชั้นประถมด้วย ผมเรียน ก.ไก่ ข.ไข่ ไปพร้อม ๆ กับท่อง เอ บี ซี ซึ่งหนังสือเรียนภาษาอังกฤษได้ใช้ของมิสเตอร์บีโอ

²⁵ กจช., ม.ร.6 ศ/59 โรงเรียนมหาดเล็กหลวง

²⁶ กจช., ศธ. 56/39 เรื่อง พระอนุกิจวิธูร ส่งรายงานการสอบไล่มัธยมพิเศษ
โรงเรียนมหาดเล็กหลวงถึงกระทรวงธรรมการ ลงวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ.2455.

คาร์ดไรด์ นักเรียนมหาดเล็กหลวงจึงเก่งภาษาอังกฤษทุกคน"²⁷ และการสอนภาษาอังกฤษโดย
ใช้หนังสือของมิสเตอร์ปีโอคาร์ดไรด์นี้ แม้จะผ่านมา 60 กว่าปีแล้วแต่ท่านยังจำได้ ดังที่ท่านได้
กล่าวต่อไปอีกว่า "ผมยังจำได้ดีเลยว่า เราต้องท่อง เอ บี แอ็บ โอ บี อ็อบ เอฟ เอ เอ็น
แพน เอฟ ยู เอ็น ฟัน ท่องเอ บี ซี ได้ก่อนท่อง ก.ไก่ อีกด้วยซ้ำ"²⁸

การแบ่งชั้น วิชาและกำหนดอายุเด็ก

จากหนังสือระเบียบการของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ร.ศ.130 (พ.ศ.2454)
ได้มีการกำหนดชั้นเล่าเรียนให้ตรงกับอายุของเด็กด้วย เพื่อให้ให้ผู้ปกครองได้ส่งเด็กเข้า
เรียนให้เหมาะสมกับชั้นเรียน ซึ่งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงนี้แบ่งชั้นเรียนออกเป็น 9 ระดับคือ

ชั้นปีที่ 1 มูล	อายุ 5 ขวบ	เข้าเรียนเหมาะ
ชั้นปีที่ 2 มูล	อายุ 7 ขวบ	เข้าเรียนเหมาะ
ชั้นประโยคมูล	อายุ 8 ขวบ	เข้าเรียนเหมาะ
ชั้นปีที่ 1 ประถม	อายุ 9 ขวบ	เข้าเรียนเหมาะ
ชั้นปีที่ 2 ประถม	อายุ 10 ขวบ	เข้าเรียนเหมาะ
ชั้นประโยคประถมพิเศษ	อายุ 11 ขวบ	เข้าเรียนเหมาะ
ชั้นปีที่ 1 มัธยม	อายุ 12 ขวบ	เข้าเรียนเหมาะ
ชั้นปีที่ 2 มัธยม	อายุ 13 ขวบ	เข้าเรียนเหมาะ
ชั้นประโยคมัธยมพิเศษ	อายุ 14 ขวบ	เข้าเรียนเหมาะ ²⁹

²⁷สัมภาษณ์ ม.ร.ว.วิทยานนท์ วัชรวิวงศ์, นักเรียนเก่าโรงเรียนมหาดเล็กหลวง,
วันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ.2537.

²⁸เรื่องเดียวกัน.

²⁹"การแบ่งชั้นวิชาและกำหนดอายุที่ผู้ปกครองรับส่งเด็กเข้าเรียนให้เหมาะแก่ชั้น,"
ใน ระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์พิเศษส่วนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระ
พระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พิมพ์ครั้งแรก ร.ศ.130 (พ.ศ.2454),
หน้า 7.

นอกจากนี้ได้เพิ่มเติมว่า "ลำดับที่กำหนดไว้ให้เรียนชั้นละปีนี้ กำหนดอย่างปานกลาง ถ้าเด็กปัญญาไวหรือเด็กที่มีอายุมาก ควรจะเรียนได้เร็วกว่าปีละชั้น³⁰ การกำหนดเช่นนี้เนื่องจากในสมัยนั้นยังมิได้ออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา (พ.ศ. 2464) ที่จะกำหนดอายุเด็กเข้าเรียนอย่างชัดเจนคือ 7 ปี จึงทำให้ผู้ปกครองส่งบุตรหลานเข้าเรียนตามความประสงค์ของตนซึ่งบางครั้งปรากฏว่าระดับชั้นเรียนเดียวกันจะมีนักเรียนที่มีอายุต่างกันอย่างมาก

จึงเป็นข้อพิเคราะห์ได้ว่า โรงเรียนมหาดเล็กหลวงนี้ ได้เน้นการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษ ตั้งแต่เล็ก ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาในชั้นสูงต่อไป อันแสดงถึงความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องทราบภาษาต่างประเทศ แม้ว่าการศึกษาระดับประถมศึกษาตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการจะไม่กำหนดไว้ก็ตาม เนื่องจากการขาดแคลนครูแต่โรงเรียนมหาดเล็กหลวงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแสดงพระราชประสงค์ของพระองค์ที่มีพระราชดำริว่าประเทศชาติจะเจริญก้าวหน้าไปได้ดี ก็เนื่องด้วยการให้การศึกษาแก่คนในชาติ และการฝึกฝนอบรมก็ควรฝึกหัดตั้งแต่ยังเล็กซึ่งทรงเปรียบเด็กเป็นเช่น "ไม้ที่ยังอ่อน เราจะตัดให้เป็นอย่างไรก็ได้ แต่ถ้าเป็นไม้แก่เสียแล้วตัดมากหนักก็หัก"³¹ และการจัดการศึกษาที่ทรงวางรูปแบบไว้แก่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ได้ช่วยให้การศึกษาของไทยมีความทันสมัย และทัดเทียมกับอารยประเทศ

นอกจากนี้หลักสูตรของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงได้มีการเพิ่มเติมวิชาพิเศษบางรายวิชา ซึ่งเป็นความแตกต่างจากโรงเรียนรัฐบาลอื่น กล่าวคือ นักเรียนจะมีการเรียนวิชาพิเศษดังนี้

1. วิชามหาดเล็ก
2. การฝึกหัดทำทหาร

³⁰"การแบ่งชั้นวิชาและกำหนดอายุที่ผู้ปกครองรับส่งเด็กเข้าเรียนให้เหมาะแก่ชั้น," ใน ระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง, หน้า 7.

³¹ กจช., เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงนครบาล น. 18/21 หมวดคำถวายไชยมงคลและพระราชดำรัส "พระราชดำรัสตอบเนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457".

วิชามหาดเล็ก

เป็นวิชาที่นักเรียนมหาดเล็กหลวง โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับพระราชทานทุนเล่าเรียนส่วนพระองค์ซึ่งเรียกว่า นักเรียนหลวง จะต้องเรียนข้อราชการในพระราชสำนักเช่น วิชามหาดเล็ก เนื่องจากเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว นักเรียนบางคนจะได้รับการคัดเลือกไปเป็นมหาดเล็กรับใช้ส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว³²

จากข้อเขียนของท่านผู้มีพระนามแปลว่า "ศุกรทัตน์" ได้บอกเล่าถึงการถวายอยู่งานว่า "การถวายอยู่งานนั้น หมายถึง การถวายการปฏิบัติต่อองค์พระมหากษัตริย์เจ้าของมหาดเล็กหลวง มีเป็นสองอย่างคือ ถวายอยู่งานนวด และถวายอยู่งานพัด"³³ โดยมีครูจากในวังเข้ามาสอนวิชาให้แก่นักเรียนมหาดเล็กหลวง³⁴

การฝึกหัดวิชาทหาร

นักเรียนมหาดเล็กหลวงจะได้รับการฝึกหัดวิชาทหารทุกคน โดยจะมีครูฝึกหัดทำทหารโดยเฉพาะ คือ หลวงจรูญผล (จ้อย พลหา)³⁵ เมื่อฝึกหัดได้คล่องแคล่ว เด็กนักเรียนมหาดเล็กหลวงจะเดินแถวตามที่ได้รับคำสั่งฝึกหัด ในวันที่เสด็จออกขุนนาง ณ พระที่นั่งอภิเศกคฤสถ์ ในวันจันทร์และวันศุกร์ โดยนักเรียนจะต้องแต่งกายเครื่องแบบนักเรียนมหาดเล็กหลวง เดินแถวรอบเสด็จ ดังมีนักเรียนเก่าท่านหนึ่งได้บรรยายไว้ว่า

³²สัมภาษณ์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล,นักเรียนเก่าโรงเรียนมหาดเล็กหลวง, วันที่ 8 กันยายน พ.ศ.2537.

³³ศุกรทัตน์ (นามแฝง), "ถวายอยู่งาน", ใน ประยูรต์ สิทธิพันธ์, พระมหาธีรราชเจ้า (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, 2515), หน้า 95.

³⁴สัมภาษณ์ จอมพลประภาส จารุเสถียร,นักเรียนเก่าโรงเรียนมหาดเล็กหลวง เชียงใหม่, วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2537.

³⁵นรม. 113 (นามแฝง) ชิวห์ บุญนาค, "สักกระวาน้ำวสันต์" มานวสาร 9: 7 (กรกฎาคม 2529), หน้า 60.

. . . เมื่อเสร็จจากการรับประทานน้ำชาตอนบ่ายประมาณ 15.30 น. แล้วนักเรียนจะต้องแต่งกายเครื่องแบบนักเรียนมหาดเล็กหลวงตั้งแถวในสนามรูปไข่ . . . คุณครูหลวงหัตถ์รุฒพลเป็นผู้คุมแถว มีแต่รเด็ยวนำหน้า เมื่อเข้าประตูสำนักนี้เวศน์พลมา มีประตูใหญ่ขวางหน้าอยู่อีกประตูหนึ่ง ข้าพขวามีกองทหารมหาดเล็กรักษาการณ์ตั้งอยู่พร้อมกับธงประจำกอง จะต้องทำความเคารพ เพราะบนยอดธงบรรจุเส้นพระเจ้า . . . ก่อนที่จะเดินผ่านกองทหาร คุณครูหลวงหัตถ์รุฒพล จะบอกแถวทำความเคารพของว่า "นักเรียนแลขวา" นักเรียนมหาดเล็กหลวงตั้งแถวหันตัวขึ้นไป จะสับหน้าแลขวา พร้อมกับกระพือเท้าเสียงดังปังโดยพร้อมเพรียงกัน เป็นที่พอใจของเหล่ากองทหารรักษาการณ์มาก เพราะเห็นเป็นเด็กน้อย ๆ น่าเอ็นดู . . . เมื่อหยุดแถวริมของสนามหน้าพระที่นั่งอัมพรสถาน จะยืนเฝ้าคอยรับเสด็จ เมื่อทรงรถพระที่นั่งผ่านมา และรอเฝ้าจนกว่าจะเสด็จกลับจากการออกขุนนางแล้ว จึงจะเดินแถวกลับโรงเรียน ทุกคราวที่เสด็จผ่านจะเห็นพระพักตร์ทรงยิ้มแย้มแจ่มใสเสมือนว่าได้พบหน้าลูกแก้วลูกขวัญ . . . 36

นอกจากการฝึกทำทหารแล้ว นักเรียนมหาดเล็กหลวงได้รับประโยชน์จากการฝึกมากมาย อาทิเช่น การรักษาระเบียบวินัย การออกกำลังกาย และยังได้แสดงในงานต่าง ๆ อีกด้วย ซึ่งเมื่อมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารชั่วคราว พระองค์ทรงมีพระบัญชาให้นักเรียนมหาดเล็กหลวงและราชวิทยาลัยได้รับการยกเว้นไม่ต้องถูกการเกณฑ์ทหารชั่วคราวเป็นพิเศษ เนื่องจากทรงมีพระราชดำรัสว่า นักเรียนพวกนี้ได้ถูกฝึกทหารเป็นประจำอยู่แล้ว จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการฝึกอีก³⁷

³⁶นรม. 113 (นามแฝง) ชิวท์ บุณนาค, "สักระวาหน้าวสันต์" มานวสาร 9: 7 (กรกฎาคม 2529), หน้า 60.

³⁷พระราชเสวก, "ประกาศยกเว้นนักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง นักเรียนโรงเรียนราชวิทยาลัยจากการเกณฑ์ทหารชั่วคราวเป็นพิเศษ", นาครสงเคราะห์ พ.ศ. 2456 และ 2457, หน้า 249-250.

กำหนดเทอมและวันเปิดโรงเรียน

โรงเรียนมหาดเล็กหลวง จะมีชื่อเรียกประจำเทอมการเรียนแต่ละ เทอมโดยมี การแบ่งเวลาดังนี้

. . . กำหนดเทอมและวันเปิดโรงเรียน

ในงานพระราชพิธีและในวันเทศกาลต่าง ๆ

กำหนดเทอม   เทอมต้น เรียกว่า "เทอมวิสาขะ" เปิดวันที่ 16 พฤษภาคม
ปิดวันที่ 16 กันยายน รวมเวลาเรียนตลอดเทอม 4 เดือน
แล้วหยุดพัก 3 วิก
เทอมกลาง เรียกว่า "เทอมเฉลิมศิริราชสมบัติ" เปิดเรียนวันที่
7 ตุลาคม ปิดวันที่ 28 ธันวาคมรวมเวลาเรียน 2 เดือนกับ 21 วัน
แล้วหยุดพัก 1 วิก
เทอมปลาย เรียกว่า "เทอมมาฆะ" เปิดวันที่ 4 มกราคม
ปิดวันที่ 31 มีนาคม รวมเวลาเรียน 2 เดือนกับ 27 วัน
แล้วหยุดพักเดือนครึ่ง . . . 38

การกำหนดชื่อเทอมเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชหฤทัยในบรรพบุรุษศาสนาเป็นอย่างมากเพียงไร เนื่องจากในเทอมต้นจะมีวันสำคัญ ทางศาสนาวันหนึ่งคือ "วันวิสาขบูชา" ซึ่งเป็นวันที่ พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพาน ตรงกับวันเพ็ญเดือน 6 ส่วนเทอมปลายที่เรียกว่า "เทอมมาฆะ" อยู่ในช่วงที่มีวันมาฆบูชา ซึ่ง ตรงกับวันเพ็ญเดือน 3 มีความสำคัญคือเป็นวันที่พระอัครสาวก จำนวน 1,250 รูป มาประชุม กันโดยมิได้นัดหมาย และพระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งการเรียกชื่อเทอมการศึกษา ของนักเรียนมหาดเล็กหลวงเช่นนี้ เป็นการย้ำให้ครู นักเรียนและผู้ปกครองได้ระลึกถึงวันสำคัญ ทางพุทธศาสนาและจะได้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระองค์ในฐานะ เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี

38"กำหนดเทอมและวันเปิดโรงเรียน,"ใน ระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง,

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริในการตั้งชื่อเทอมซึ่งในตอนแรกจะเรียกว่า เทอมวิสาขบูชาและเทอมมาฆบูชา แต่ภายหลังทรงมีพระราชดำริที่จะตัดคำว่า "บูชา" ออก เนื่องจาก "จะทำให้มีความกระตือรือร้น และคำว่า วิสาขบูชา กับ มาฆบูชา เป็นคำที่คนไทยคุ้นเคย สามารถเรียกได้อยู่แล้ว จึงน่าจะเข้าใจกันดี"³⁹ ส่วนที่มาของ "เทอมเฉลิมศิริราชสมบัติ" นั้นเพราะว่า วันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ.2453 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงสืบศิริราชสมบัติต่อมา

วันหยุดของโรงเรียน

ระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวงใน ร.ศ.130 (พ.ศ.2454) มีการกำหนดวันหยุดของโรงเรียนดังนี้

. . . รายวันปิดโรงเรียน ปิดตามปกติ คือ วันเสาร์ครึ่งวัน วันอาทิตย์

เต็มวัน

ปิดในงานพระราชพิธี และในวันเทศกาลต่าง ๆ ที่ไม่พ้องกับเวลาหยุด

ระหว่างเทอม คือ

วันถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา หยุดเพื่อถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา

วันวิสาขบูชา ที่นิยมว่าวันพระพุทธเจ้าประสูตร์ ตรัสรู้และปรินิพพานหยุด 1 วัน

เข้าพรรษา หยุด 3 วัน

สารท หยุด 3 วัน

เฉลิมฉัตรรัชพรรษา หยุด 3 วัน

เฉลิมพระชนม์พรรษา หยุด 3 วัน

ฉลองพระชนม์พรรษา หยุด 1 วัน

มาฆบูชา จาตุรงคสันนิบาต ซึ่งนิยมว่า เป็นวันประชุมพระสาวก 1250 พระองค์

---

³⁹ กจข., ม.ร.6 ศ/5 โรงเรียนมหาดเล็กหลวงเรื่อง "สายพระราชหัตถเลขาถึงพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ ลงวันที่ 8 พฤษภาคม ร.ศ.130".

พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ในท่ามกลางที่ประชุมนั้น หยุด 1 วัน . . . 40

จากรายละเอียดของวันปิดโรงเรียนมีข้อที่น่าสนใจหลายประการ กล่าวคือ

1. นักเรียนมหาดเล็กหลวงจะต้องเรียนในช่วงเช้าวันเสาร์ด้วยเนื่องจากการแบ่งเวลาให้กับกิจกรรมการฝึกซ้อมกีฬา ทำให้การเรียนวันจันทร์ถึงศุกร์นั้น ไม่ครบตามหลักสูตร จึงต้องเรียนเพิ่มเติม

2. ในวันถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา นักเรียนมหาดเล็กหลวงจะต้องเข้าร่วมในพิธีนี้ด้วย จากบันทึกของนักเรียนเก่าท่านหนึ่งได้กล่าวว่

. . . ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาปีละ 2 ครั้งในต้นเดือนเมษายน และกันยายน
ระดับเครื่องแบบเต็มยศเหรียญตรา นักเรียนข้าหลวงเดิมถวายตัวก่อนวันที่ 2
ธันวาคม ร.ศ.130 (พ.ศ.2454) เป็นวันบรมราชาภิเศก จะได้รับพระราชทาน
เหรียญบรมราชาภิเศกเป็นมหาดเล็กข้าหลวงเดิมทุกคน พระราชพิธีถือน้ำในวัด
พระแก้ว นักเรียนมหาดเล็กหลวงทุกคนจะต้องถือน้ำสาบานตนเหมือนข้าราชการ
เช่นเดียวกัน . . . 41

การที่มีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นักเรียนมหาดเล็กหลวงได้ร่วมในพิธีถือน้ำ
พระพิพัฒน์สัตยานี้ จะทรงถือว่า นักเรียนเหล่านี้เป็นเหมือนมหาดเล็กหลวงของพระองค์ ที่จะต้อง
ทำการสาบานตนเพื่อให้เกิดความรู้สึกจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ อันจะส่งผลต่อไปภายหน้า
ไม่ว่าจะสำเร็จออกมารับราชการหรือประกอบอาชีพอื่น ๆ แต่ความสำคัญของความเป็นข้าราชการ
หรือ "ข้า" ในองค์พระมหากษัตริย์ จะสร้างความรู้สึกร่วมกัน เพื่อย้ำเตือนตนให้มีความประพฤติ
ที่ดี มีความชอบธรรม ไม่กล้ากระทำผิดใด ๆ อันจะเป็นการ "ผิดคำสาบาน" ได้

⁴⁰ระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง, อ้างแล้ว, หน้า 9.

⁴¹น.ร.ม. 113 (นามแฝง) ชิวท์ บุณนาค, "สักกระวาน้าวสันต์", มานวสาร 9: 7

รายงานโรงเรียน

โรงเรียนมหาดเล็กหลวงนี้จะต้องส่งรายงานโรงเรียนถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นรายเดือน และถ้าหากมีกิจกรรมพิเศษก็ต้องถวายรายงานพิเศษเป็นครั้งๆ ไป⁴² ในรายงานประจำเดือนในโรงเรียนมหาดเล็กหลวง มีรายละเอียดจากรายงานประจำเดือนมิถุนายน ร.ศ. 130 มีหัวข้อดังนี้

1. เวลาเรียน-เวลาปิดโรงเรียน
2. จำนวนนักเรียนที่ได้เรียนคิดทั่วทั้งเดือน
3. จำนวนเวลาเรียนของนักเรียนคิดทั่วทั้งเดือน
4. จำนวนนักเรียนทั้งโรงเรียนจำนวนตามชั้น
5. จำนวนนักเรียนหมั้นเรียนและรักษาการเบเนปกติ ไม่มีผิดหรือขาดหรือไม่ทันเวลาในกิจทุกอย่างเฉพาะเดือนนี้
6. จำนวนนักเรียนหมั้นและรักษาปรกติควรดีตลอดทุก ๆ เดือนมานับตั้งแต่ต้นปี
7. ความประพฤติของนักเรียนที่ควรชม หรือควรติโดยเฉพาะ
8. กิจการพิเศษ
9. การพยาบาล
10. สาเหตุที่โรงเรียนสงสัยว่าให้เกิดไข้เหล่านี้
11. การเงิน แบ่งเป็น ก. แผนกเงินของโรงเรียน
ข. แผนกเงินพระราชทานพิเศษ
12. เวลาทำการของครูและพนักงาน⁴³

รายงานประจำเดือนโรงเรียนมหาดเล็กหลวงนี้ ปรากฏว่าเป็นการส่งเสริมให้การจัดการศึกษาภายในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เนื่องจากจะต้อง

⁴² กจข., เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงศึกษาธิการ ม.ร.6 5/59 เรื่อง "หนังสือกราบบังคมทูลของพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ ลงวันที่ 11 มกราคม ร.ศ. 130".

⁴³ เล่มเดียวกัน เรื่อง "รายงานประจำเดือนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง เดือนมิถุนายน ร.ศ. 130"

ส่งถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรทุกเดือน โดยในรายงานจะแสดงรายละเอียดของกิจการโรงเรียนอย่างละเอียดไม่ว่าจะเป็นจำนวนวันที่เปิดเรียน จำนวนนักเรียน และมีสิ่งที่มีผู้วิจัยพบว่าเป็นการฝึกให้เด็กนักเรียนประพฤติปฏิบัติตนให้ดีได้ด้วยการแสดงความประพฤติของนักเรียนที่ควรชมหรือควรดีโดยเฉพาะ และการแสดงรายชื่อนักเรียนที่ยืนยันเพียรในการเล่าเรียน ซึ่งเป็นการสนับสนุนเด็กนักเรียนที่ประพฤติดีให้มีกำลังใจและมีความภาคภูมิใจที่จะรักษาความดีโดยตลอด และเป็นการเตือนให้นักเรียนที่มีความประพฤติยังไม่ดี มีโอกาสปรับปรุงแก้ไขตนเองต่อไป วิธีการต่าง ๆ นี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นวิธีการอบรมและฝึกความเป็นสุภาพบุรุษในนักเรียนอย่างชัดเจน และช่วยให้พระองค์มีพระบรมราชวินิจฉัยเกี่ยวแก่ความประพฤติของนักเรียนมหาดเล็กหลวงเพื่อประโยชน์ในการเลือกให้รับราชการในตำแหน่งหน้าที่ที่เหมาะสมต่อไป

ภายหลังมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของรายงานประจำเดือนบางประการ กล่าวคือเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงก่อตั้งเสือป่าขึ้นในปี พ.ศ. 2454 และโรงเรียนมหาดเล็กหลวงได้รับเลือกเป็น ลูกเสือกองร้อยที่ 1 เป็นกองลูกเสือกองแรกของประเทศไทย⁴⁴ ทำให้มีผลต่อรูปหมายของรายงานแสดงจำนวนนักเรียนจำแนกตามระดับชั้นและลำดับยศลูกเสือ โดยแบ่งเป็นลูกเสือเอก ลูกเสือโท ลูกเสือสำรองและนักเรียนสามัญ⁴⁵ และยังมีการบันทึกความประพฤติของนักเรียนในรายงานโรงเรียนด้วย โดยแบ่งเป็น

- ก. แผ่นทอง ซึ่งหมายถึง ความประพฤติของนักเรียนที่ควรชม และ
  - ข. หนังสือวาน หมายถึง ความประพฤติของนักเรียนที่ควรดี
- แนวคิดเรื่องนี้ได้มาจากการฝึกเสือป่าและลูกเสือ ซึ่งจะต้องมีบันทึกความประพฤติของเสือป่าและลูกเสือ เป็นการเปรียบเทียบความดีและความชั่วนั่นเอง

⁴⁴รายงานการลูกเสือแห่งกรุงสยาม ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2459 (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2459), หน้า 2-3.

⁴⁵กจช., ม.ร.6๘/5 เรื่องโรงเรียนมหาดเล็กหลวง "รายงานประจำเดือนโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเดือนพฤษภาคม ร.ศ.131(พ.ศ.2454)".

การสอบ

เนื่องจากโรงเรียนมหาดเล็กหลวง อยู่ในสังกัดกรมโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งเป็นกรมหนึ่งในกรมมหาดเล็กแต่สอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ทำให้เมื่อถึงเวลาสอบไล่จะต้องเชิญกรรมการจากกระทรวงศึกษาธิการ มาช่วยในการสอบของโรงเรียน โดยกรรมการแต่ละท่านที่เชิญมานี้จะเป็นผู้ร่วมออกข้อสอบ และตรวจข้อสอบไล่ของนักเรียน⁴⁶ กำหนดการสอบไล่นี้จะมีประมาณปลายปีในราว เดือนพฤศจิกายนถึงต้นเดือนธันวาคมซึ่งแตกต่างจากโรงเรียนในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการทั่วไป ที่จะสอบในราว เดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม

สาเหตุที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวงจำต้องสอบไล่ก่อนเวลา เนื่องจากจะต้องเตรียมตามเสด็จไปซ้อมรบ ณ พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐมในช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน⁴⁷

กรรมการที่โรงเรียนมหาดเล็กได้เชิญมาช่วยในการสอบไล่จะมีประมาณ 4-6 ท่าน ซึ่งท่านเหล่านี้ จะได้รับพระราชทานรางวัลในการช่วยเหลือโรงเรียน เมื่อเสด็จมาพระราชทานรางวัลประจำปีของโรงเรียน

วิชาต่างๆ ที่กรรมการสอบได้เป็นผู้ตรวจข้อสอบนั้น จะเป็นวิชาสามัญทั่วไป แต่เน้นในระดับมัธยมในวิชาภาษาอังกฤษ ดังหนังสือที่พระยาบริหารราชมานพผู้บัญชาการโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ได้ส่งไปยังพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ อธิบดีกรมศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2459 ดังนี้

. . . ตามหนังสือที่ ๓/๑๓๔๗ ลงวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔

นำส่งกรรมการมาช่วยในการสอบไล่ของโรงเรียนนี้ ๔ คน คือ

อำมาตย์เอก พระวินิจวิทยาการ   อำมาตย์ตรี พระวิทิศตรุณกุล

อำมาตย์ตรี หลวงอุปกรศิลปศาสตร์   รองอำมาตย์โท หลวงชำนาญอนุศาสน์

นั้นทราบแล้ว ท่านทั้ง ๔ ที่ได้กล่าวนามข้างบนนี้ได้แนวทางช่วยเหลือในการสอบไล่

⁴⁶ กจข., เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ แผนกเก็บกองกลาง ศธ. 56/51 เรื่อง โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ขอกรรมการสอบไล่นักเรียน พ.ศ. 2459.

⁴⁷ กจข., เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงศึกษาธิการ ม.ร.6 ศ/5 เรื่อง โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ร.ศ. 130.

นักเรียน แต่วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน จนถึงวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ตลอดจน
ตรวจสอบข้อสอบของนักเรียนด้วย . . . 48

ตารางที่ 2 บัญชีวิชาต่างๆ ที่กรรมการทั้ง 4 ได้ช่วยตรวจในการสอบไล่ที่นักเรียนโรงเรียน
มหาดเล็กหลวง

นามกรรมการผู้ตรวจ	วิชา	ชั้น
พระวินิจวิทยาการ	แปลอังกฤษเป็นไทย	5
	จดหมาย	6
	เขียนอังกฤษ	6
	แปลไทยเป็นอังกฤษ	6
	แต่งอังกฤษ	6
	แปลอังกฤษเป็นไทย	6
	อ่านเอาเรื่อง	6
	ไวยากรณ์	6
พระวิฑูรธฤๅณ	แต่งไทย	4.5.6
	จรรยา	5.6
หลวงอุปกรศิลปศาสตร์	ความรู้รอบตัว	3.6
	ย่อไทย	6
หลวงชำนาญอนุสาสน์	ความรู้รอบตัว	4.5
	อ่านเอาเรื่องไทย	5.6

ที่มา : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ*

48 กจช., เอกสาร ศธ. 56/51 เรื่อง โรงเรียนมหาดเล็กหลวงขอกรรมการ
สอบไล่ที่นักเรียน หนังสือเลขที่ 3/1747 ลงวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2459.

จะเห็นได้ว่ารายชื่อวิชาที่กรรมการได้ช่วยตรวจสอบนักเรียน เน้นการตรวจในวิชาภาษาอังกฤษอย่างมาก อาจพิจารณาได้ว่าการที่ให้กรรมการภายนอกจากกระทรวงศึกษาธิการมาตรวจข้อสอบนี้ เป็นการแสดงให้เห็นว่าโรงเรียนมีการสอนภาษาอังกฤษที่ได้มาตรฐาน มีความเชื่อถือได้ และการที่การสอนภาษาอังกฤษระดับสูงได้ให้ครู อาจารย์ที่เป็นชาวต่างประเทศเป็นผู้สอน ดังนั้นวิชาที่จะต้องแปลภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษและการแปลภาษาอังกฤษเป็นไทย จึงต้องมีครู อาจารย์ชาวไทยตรวจข้อสอบเพื่อความถูกต้อง

การพระราชทานรางวัลประจำปี

ในทุกๆ ปี โรงเรียนมหาดเล็กหลวง มีการทดสอบความรู้ของนักเรียนโดยนักเรียนผู้ที่สอบได้คะแนนสูงสุดจะได้รับรางวัลเป็นประจำทุกปี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปพระราชทานรางวัลประจำปีแก่นักเรียนเสมอ

การพระราชทานรางวัลนี้ พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ไถ่กราบบังคมทูลเมื่อวันที่ 21 มีนาคม ร.ศ. 130 ความตอนหนึ่งมีว่า

. . . อนึ่งการพระราชทานรางวัลประจำปี ในการประกวดวิชาต่างๆ ตามระเบียบการของโรงเรียนนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานกะประเภทและจำนวนรางวัลตั้งบำชื้อรายละเอียดซึ่งทูลเกล้า ฯ ถวายมานี้ ตามบำชื้อนี้ดูเหมือนจำนวนรางวัลค่อนข้างมาก แต่คิดด้วยเกล้า ฯ ว่ารางวัลมากอย่างย่อมอบนโยบายนี้ให้มีผู้ได้รับพระราชทานทั่วถึง เป็นการชักชวนให้มีความขวนขวายที่จะแข่งขันกันทั่วหน้า และ เปนทางปลูกความนิยมของบิดามารดาและผู้ปกครองเด็กได้อย่างหนึ่ง . . . 49

---

* กจช., เอกสาร ศธ. 56/51 เรื่อง โรงเรียนมหาดเล็กหลวงขอกรรมการสอบไล่นักเรียนหนังสือเลขที่ 3/1747 ลงวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2459.

49 กจช., เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงศึกษาธิการ ม.ร. 6 ศ/59 เรื่อง "รางวัลประจำปีโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ร.ศ. 130".

ปรากฏว่าเป็นหลักการสอนวิธีหนึ่งซึ่งช่วยกระตุ้นให้นักเรียนมีความตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ซึ่งรางวัลนี้จะแบ่งเป็นระดับชั้นต่างๆ และรางวัลประกวดทั่วโรงเรียน ดังนี้*

1. รางวัลการประกวดทั่วทั้งโรงเรียนแบ่งเป็นรางวัลสำหรับนักเรียนที่หมั่นและรักษาการปกติดีตลอดปีและนักเรียนที่ทำคะแนนสูงสุดในวิชาปลูกใจ เลือป่าและจรรยา ขับร้อง และยิมนาสติกส์

2. รางวัลการประกวดเฉพาะชั้น แบ่งเป็นระดับชั้นการศึกษาและมีรางวัลสำหรับนักเรียนที่ทำคะแนนได้ดีในวิชาต่าง ๆ⁵⁰

รางวัลเหล่านี้เป็นผลทางจิตวิทยาในการที่จะช่วยกระตุ้นและสนับสนุนให้เด็กนักเรียนมีกำลังใจและตั้งใจเล่าเรียนโดยมิได้เน้นทางวิชาการอย่างเดียว เท่านั้นจากรายชื่อวิชาที่ประกวดทั่วทั้งโรงเรียนได้กำหนดวิชาจรรยาและปลูกใจ เลือป่า ยิมนาสติกส์และการขับร้องซึ่งเป็นการมุ่งให้นักเรียนได้มีความรู้ทางวิชาการ มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง มีจิตใจดีโดยมีดนตรีเป็นเครื่องกล่อมเกลาจิตใจให้อ่อนโยน และการได้รับพระราชทานรางวัลจากพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผลช่วยให้นักเรียนและผู้ปกครองเกิดความภาคภูมิใจและนักเรียนจะได้ระลึกถึงความดีที่ตนได้กระทำซึ่ง เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคคลอื่น ๆ ด้วย

การจบหลักสูตร

เมื่อนักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวงได้ศึกษาจนจบหลักสูตรของโรงเรียนแล้วผู้ที่สอบไล่ได้จะ ได้รับประกาศนียบัตร เป็นเครื่องบ่งชี้ว่านักเรียนที่มีชื่อดังนี้ได้ศึกษาจนสำเร็จตามหลักสูตรของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง มีตัวอย่างประกาศนียบัตรของจมีนอมรดรุณารักษ์⁵¹ (แจ่ม สุนทรเวช) ซึ่งปัจจุบันนี้ได้มอบให้หอวิชาวุฒานุสรณ์เป็นผู้เก็บรักษาไว้ ในประกาศนียบัตรจะบอกรายละเอียด

*ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ภาคผนวก

50 กจช., เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงศึกษาธิการ ม.ร.6 ศ/59 เรื่อง "รางวัลประจำปีโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ร.ศ. 130".

51 "สำเนาประกาศนียบัตรโรงเรียนมหาดเล็กหลวงของจมีนอมรดรุณารักษ์" ใน วชิราวุฒวิทยาลัยครบรอบ 80 ปี (พ.ศ. 2453-2533) (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพจำกัด, 2533), หน้า 148.

เกี่ยวกับผู้ที่สำเร็จการศึกษาก้าวคือ ชื่อนักเรียน อายุ ชื่อบิดา ชื่อโรงเรียน สอบได้ชั้นใด และเดือน ปี ที่สำเร็จการศึกษา โดยจะมีการลงนามจำนวน 3 ท่านด้วยกัน คือ

1. ผู้บัญชาการสภากาชาดมหาดเล็ก
2. ผู้บังคับการโรงเรียน
3. กรรมการผู้สอบจากกระทรวงศึกษาธิการ

นอกจากการได้รับประกาศนียบัตรแล้ว จากระเบียบการของโรงเรียน พ.ศ. 2454 ก็ได้กล่าวถึงการพระราชทานเครื่องระตีกสำหรับโรงเรียน⁵² ซึ่งเรียกกันว่า เป็น "เข็มโรงเรียนมหาดเล็กหลวง"

เมื่อนักเรียนมหาดเล็กหลวงได้ศึกษาจบหลักสูตรของโรงเรียนจะได้รับพระราชทานเข็มโรงเรียนมหาดเล็กหลวงมีลักษณะคล้ายแผ่นกำมะหยี่ติดคอเสื้อสำหรับแขวนที่รังคมนตรีได้คือ เสื้อข้างหลังจาริกนามและปีที่ออกจากโรงเรียนกับเลขที่ที่สอบไล่ได้ตามลำดับที่ในปีนั้น⁵³ เพื่อเป็นเครื่องแสดงความเป็นนักเรียนมหาดเล็กหลวงด้วยกันและเป็นเครื่องเตือนใจให้กระทำแต่ความดีดังที่พระยาประสิทธิ์ศุภการ (ม.ล.เพื่อ หิงบุญ ณ อยุธยา) ผู้สำเร็จราชการมหาดเล็ก ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้แจกเข็มโรงเรียนมหาดเล็กหลวงและโรงเรียนราชวิทยาลัยแก่ครูและนักเรียนที่ได้ศึกษาจบหลักสูตรของโรงเรียนและเจ้าหน้าที่ของโรงเรียน ซึ่งท่านได้ให้โอวาทตอนหนึ่งความว่า

. . . เข็มนี้อย่าเข้าใจว่า ถ้าผู้ใดมีทุนทรัพย์แล้วก็หาเอามาติดได้ตามความพอใจแต่อันที่จริงต้องเป็นผู้ที่ได้รับพระราชทานจึงติดได้ เมื่อผู้ใดได้รับพระราชทานเข็มนี้ไปแล้ว ต่อเมื่อเห็นใครที่ติดเข็มชนิดนี้จึงนับถือกันว่า เป็นพวกเดียวกัน จงรักกัน

⁵² กจช., ม.ร.6 ศ/5 "ระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ร.ศ. 131".

⁵³ ศรีนาถ สุริยะ, ศาสตราจารย์เกียรติคุณ (บรรณาธิการ), หนังสือที่ระลึกงานเปิดพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2537), หน้า 194.

เหมือนอย่างญาติพี่น้อง หวังจะช่วยทุกข์สุขกันในเมื่อถึงคราวจำเป็น และจงประพฤติตน
ไว้ดี ตั้งอยู่ในธรรม . . . ดังนี้จึงจะสมกับพระราชประสงค์ . . . 54

และผู้ที่ได้รับเข็มโรงเรียนไปแล้วนั้น หากประพฤติตนไม่สมควรแล้ว ก็อาจจะถูกเรียก
เข็มกลับคืนได้ ดังนั้น การที่พระราชทานเข็มโรงเรียนเมื่อสำเร็จการศึกษา ทำให้ผู้ที่ได้รับเข็ม
นั้น จะมีความสำนึกตนในการกระทำความดีต่างๆ เสมอ

การบริหารและการจัดการ

โรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ได้ดำเนินการโดยคณะกรรมการชุดหนึ่ง
โดยมีสภาจางวางมหาดเล็กซึ่งมีหน้าที่บังคับบัญชาในกรมมหาดเล็กเป็นกรรมการตามหน้าที่ และมี
กรรมการพิเศษตามที่ทรงมีพระราชดำริเห็นควร กรรมการชุดแรกที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ตั้งขึ้น ได้แก่⁵⁵

พระยาวรพงษ์พิพัฒน์⁵⁶

พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ⁵⁷

พระยาเทพทวาราวดี⁵⁸

พระยาไพศาลศิลปศาสตร์⁵⁹

นายชั้น หุ้มแพร

54 "รับเข็มโรงเรียน" หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย ฉบับวันพุธที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2462,
หน้า 3. (เอกสารอัดสำเนา)

55 "แจ้งความโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์พิเศษส่วนพระองค์"
ราชกิจจานุเบกษา 28 : 1 (พ.ศ. 2454) : 15.

56 มหาเสวกเอก เจ้าพระยาวรพงษ์พิพัฒน์ (ม.ร.ว.เย็น อิศรเสนา)

57 มหาเสวกเอก พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรฤกษ์)

58 จางวางตรี พระยาบำเรอบริรักษ์ (สาย ณ มหาชัย)

59 มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)

กรรมการเหล่านี้มีหน้าที่รับพระบรมราชโองการนำมาจัดการตามพระราชประสงค์และมีการตั้งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อรงราชานุภาพ และเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) เป็นผู้ตรวจการพิเศษของโรงเรียน ดังปรากฏในรายงานประจำเดือนโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเดือนมิถุนายน ร.ศ. 130 ในข้อ 8 กิจการพิเศษว่า

. . . 8. กิจการพิเศษ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ได้เสด็จมาตรวจโรงเรียนในเดือนนี้ 3 ครั้ง และได้ทรงแนะนำสิ่งที่โรงเรียนควรจัด คือ

ก. ควรจะหัดให้นักเรียนปูนอน เก็บบางสิ่งของพัสดุด้วยตนเอง ไม่ควรให้ผู้อื่นทำให้ทุกครั้งไป จะเป็นเหตุให้เกิดความเกียจคร้านมากขึ้น ก่อนที่ได้ทรงแนะนำได้ให้เด็กรุ่นใหญ่ทำอย่างแล้ว . . .

. . . พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ได้มาตรวจโรงเรียน 7 ครั้ง ในระหว่าง 7 ครั้งนี้ ได้แนะนำสั่งสอนนักเรียนด้วยเรื่องปลูกใจเสียป่าตามพระบรมราโชวาท 3 ครั้ง และได้เร้าใจนักเรียนถึงเรื่องลูกเสียด้วย สั่งเกณฑ์นักเรียนตั้งใจฟังและพยายามจะประพฤติตัวให้ดีขึ้นอีกมาก พระยารวิสุทธีสุริยศักดิ์ได้มาตรวจโรงเรียนครั้งหนึ่ง . . . 60

จะเห็นได้ว่า ผู้ตรวจการพิเศษของโรงเรียนมีสิทธิ์ที่จะดูแลให้คำแนะนำต่างๆ เพื่อให้โรงเรียนได้ปรับปรุงสิ่งที่บกพร่องอยู่ให้ดีขึ้น และเสนอข้อปฏิบัติที่ควรฝึกนักเรียนให้แก่โรงเรียนรับไปจัดการไม่ว่าจะเป็นการหัดให้นักเรียนปูนอน รู้จักเก็บสิ่งของเครื่องใช้ของตนเองและการอบรมนักเรียนให้มีความประพฤติดีขึ้นด้วยการปฏิบัติตามพระบรมราโชวาทเรื่องปลูกใจเสียป่า อันจะเป็นการสร้างให้นักเรียนมีอุปนิสัยและบุคลิกที่ดีสมกับเป็นสุภาพบุรุษ

---

60 กจ., เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงศึกษาธิการ ม.ร.6 ศ/5 "รายงานประจำเดือนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง เดือนมิถุนายน ร.ศ. 130".

ความเป็นมาของการบริหารและการจัดการของโรงเรียนต่างๆ ในพระบรมราชูปถัมภ์ นั้นมีความสืบเนื่องมาจาก เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ก่อตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้นนั้น โรงเรียนจะขึ้นอยู่กับกรมมหาดเล็ก โดยมี กรมบัญชาการสภาจางวางมหาดเล็ก เป็นผู้บังคับบัญชา กิจการทั้งปวงของโรงเรียน ภายหลังได้อนโรงเรียนราชวิทยาลัยซึ่งแต่เดิมสังกัดกระทรวง ยุติธรรมมาขึ้นอยู่ในสภากรรณการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2459⁶¹

เพื่อความสะดวกในการปกครองและบริหารงานของทั้งสองโรงเรียน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง "ตำแหน่งผู้บัญชาการโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์" เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2459⁶² ภายหลังเมื่อมีการสถาปนาโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่ขึ้น เป็นโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ทำให้กิจการภายในโรงเรียนมีความยุ่งยากปะปนกับกับทางราชการอยู่มาก และผู้บัญชาการโรงเรียนก็เป็นตำแหน่งที่ยังไม่เหมาะสมกับรูปแบบการบริหารในเวลานั้น เนื่องจาก สภาจางวางมหาดเล็กจะรับเป็นผู้บังคับบัญชากิจการต่างๆ ในกรมมหาดเล็กอยู่ทุกแผนก โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ เหล่านี้จึงอยู่ในบังคับบัญชาของสภาจางวางมหาดเล็กหลวง จึงได้มีการยกเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ มาเพิ่มเป็นแผนกโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งเป็นแผนกหนึ่งในกรมบัญชาการสภาจางวางมหาดเล็ก (กรมบัญชาการกลางมหาดเล็ก) สำหรับ "ตรวจตรากิจการน้อยใหญ่ของโรงเรียนทั่วไป คือ โรงเรียนมหาดเล็กหลวง กรุงเทพฯ โรงเรียนราชวิทยาลัย โรงเรียนมหาดเล็กหลวงจังหวัดเชียงใหม่ โรงเรียนพรานหลวง รวม 4 โรงเรียน"⁶³

ดังนั้นโรงเรียนต่างๆ ในพระบรมราชูปถัมภ์ซึ่งมีด้วยกัน 4 โรงเรียน จึงต้องมีแผนกโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งเป็นฝ่ายหนึ่งในกรมมหาดเล็กเป็นฝ่ายดูแลตรวจตรากิจการต่างๆ ของโรงเรียน

⁶¹"ประกาศย้ายโรงเรียนราชวิทยาลัยมาขึ้นสภากรรณการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง" ราชกิจจานุเบกษา 33 : 1 (พ.ศ. 2459) : 1109.

⁶²เรื่องเดียวกัน, หน้า 658.

⁶³"ประกาศกรมมหาดเล็ก ณ วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2460", ราชกิจจานุเบกษา 34 : 2 (พ.ศ. 2460) : 3863.

การเงินของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

เมื่อแรกตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงนั้น เพื่อให้โรงเรียนสามารถมีรายได้เลี้ยงตัวได้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวน 100,000 บาท (หนึ่งแสนบาท) สำหรับเป็นทุนอุดหนุนโรงเรียน⁶⁴ ดังมีพระราชประสงค์ ให้โรงเรียนมหาดเล็กหลวงเป็นโรงเรียนเลี้ยงตัวเองได้ต่อไปข้างหน้า⁶⁵ ซึ่งในขั้นต้นที่ยังเริ่มดำเนินการนี้ พระองค์จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานเป็นพระบรมราชูปถัมภ์พิเศษไปก่อน และได้มีพระบรมราชโองการวางระเบียบการเงินเพื่อให้เป็นหลักในการจัดการ โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้คือ

การเบิกจ่ายเงินของโรงเรียน

บรรดาเงินรายได้ของโรงเรียนให้โรงเรียนนำมากและเบิกจากพระคลังข้างที่⁶⁶ เนื่องจากในขั้นต้นที่ก่อตั้งโรงเรียนขึ้นมานั้น พระองค์ พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นเงินทุนของโรงเรียน จึงทรงโปรดเกล้าฯ มอบให้พระคลังข้างที่เป็นผู้เก็บรักษาเงินจำนวนนี้ไว้ รวมกับบรรดาเงินรายได้อื่นๆ ของโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนพอจะมีรายได้ดังนี้

- ดอกเบี้ยเงินทุนพระราชทานที่นำฝากธนาคาร
- ค่าเช่าจากสิ่งก่อสร้างและค่าเช่าที่ดินซึ่งได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- เงินพระราชทานเป็นการจรพิเศษ นอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในงบประมาณ
- เงินค่าเล่าเรียนของนักเรียนสมัคร

⁶⁴กจช., เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงศึกษาธิการ ม.ร.6 ศ/5.59 เรื่อง โรงเรียนมหาดเล็กหลวง "หนังสือกราบบังคมทูลเลขที่ 178/2749ของกรมพระยาสมมตอมรินทร์ ลงวันที่ 8 มีนาคม ร.ศ. 129".

⁶⁵เรื่องเดียวกัน.

⁶⁶กจช., ม.ร.6 ศ/5.59 เรื่องโรงเรียนมหาดเล็กหลวง "พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ กราบบังคมทูลถวายรายงานระเบียบการเงินของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงลงวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2454".

จากระเบียบการเงินในข้อนี้ ได้แสดงถึงพระราชประสงค์ที่ทรงตั้งพระราชหฤทัยบำรุงโรงเรียนให้เป็นปึกแผ่นแน่นหนา ซึ่งจำนวนเงินที่ทรงพระราชทานนั้นนอกจากเป็นเงินทุนจำนวน 100,000 บาท นำฝากธนาคารที่ให้ดอกเบี้ยสูงสุด คือ แบงก์สยามกัมมาจลแล้ว⁶⁷ ยังมีเงินที่พระราชทานตั้งเป็นงบประมาณประจำปี เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายภายในโรงเรียน รวมทั้งเงินเดือนครูอาจารย์ และเงินค่าเล่าเรียนของนักเรียนหลวงอีกด้วย

การเบิกจ่ายเงินจากกรมพระคลังข้างที่ มีระเบียบการเงินกำหนดไว้ดังนี้

. . . เงินค่าใช้จ่ายประจำโรงเรียน ให้ใช้ในเงินรายได้ของโรงเรียนภายในงบประมาณซึ่งได้ตั้งไว้เป็นพิเศษด้วย ฎีกาเบิกเงินเช่นนี้ เปรียบด้วยเชก (เช็ค) สั่งจ่ายเงินแบงก์ แต่ต้องให้เซ็นชื่ออาจารย์ใหญ่พร้อมด้วยชื่อกรรมการผู้จัดการ พระคลังข้างที่จึงจะจ่ายให้ เงินที่เบิกไปแล้ว โรงเรียนต้องนำใบสำคัญคู่จ่ายส่งพระคลังข้างที่จนครบ . . . 68

ฉะนั้นการเบิกเงินจึงต้องมีขั้นตอนและระเบียบการที่ทำให้การใช้จ่ายนั้นเป็นไปด้วยความยุติธรรม โดยมี อาจารย์ใหญ่เป็นผู้รับผิดชอบในการเก็บรักษา ส่ง-เบิกเงินตามหน้าที่ ซึ่งสมุหบัญชีเป็นผู้ตรวจสอบบัญชีให้ถูกต้องอยู่เสมอเนื่องจากทางกรมพระคลังข้างที่จะเรียกตรวจสอบได้ตลอดเวลา⁶⁹

จนปี พ.ศ. 2462 เงินทุนจำนวน 100,000 บาท ที่พระราชทานให้เป็นทุนอุดหนุนโรงเรียนนี้ ทางธนาคารได้คิดดอกเบี้ยเป็นจำนวนเงิน 44,719.00 บาท ซึ่งพระยาประสิทธิศุภากร ผู้สำเร็จราชการมหาดเล็ก ได้กราบบังคมทูลเสนอว่า หากนำเงินไปปลูกสร้างอาคาร

⁶⁷ กจช., ม.ร.6 ศ/5.59 เรื่องโรงเรียนมหาดเล็กหลวง "พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ กราบบังคมทูลถวายรายงานระเบียบการเงินของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงลงวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2454".

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน.

บนที่ดินพระราชทานของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงสำหรับให้เข้าก็จะได้ผลประโยชน์ดีกว่าดอกเบี้ยยธนาคาร⁷⁰ ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานที่ดินเพิ่มเติมแกวถนนราชดำริ ซึ่งมีสภาพเป็นสวน ให้โรงเรียนมหาดเล็กหลวงเก็บค่าเช่าและก่อสร้างอาคารให้เช่า ซึ่งยังปรากฏชื่อขอมมหาดเล็กหลวงมาจนถึงปัจจุบันนี้

บัญชีรายการแสดงทรัพย์สินและรายได้ของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงมีดังนี้⁷¹

1. บ้านเช่าริมถนนราชดำริ 8 หลัง หลังจากหักค่าใช้จ่ายอื่นๆ
เช่น ค่าประกัน ค่าภาษี จะคงเหลือประมาณ 17,594.25 บาท
2. ที่นาริมถนนราชดำริ ได้ค่าเช่าปีละ 146.95 บาท
3. ที่บ่อปลูกบัวริมถนนราชดำริ ได้ค่าเช่าปีละ 15 บาท

นอกจากนี้ ยังได้แบ่งเงินทุนไปเป็นหุ้นส่วนบริษัทอีก 2 บริษัท ได้แก่

1. หุ้นส่วนบริษัทสยาม อิมพอร์ต ราคาหุ้นละ 100 บาท 500 หุ้น เป็นเงิน 50,000 บาท
2. หุ้นส่วนบริษัทกรุงเทพเดลิเมต์ ราคาหุ้นละ 100 บาท 100 หุ้น เป็นเงิน 100,000 บาท

ปรากฏว่าต้องประสบภาวะขาดทุนเนื่องจาก บริษัทสยามอิมพอร์ตล้มละลาย เงินจำนวน 50,000 บาท จึงสูญไป และบริษัทกรุงเทพเดลิเมต์ ขาดทุนจึงต้องหักเงินไปจำนวน 90,000

⁷⁰ กจข., ม.ร.6๘/5.59 โรงเรียนมหาดเล็กหลวง "หนังสือเลขที่ 178/2749 กรมพระยาสมมตอมรพันธ์กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 8 มีนาคม ร.ศ. 129.

⁷¹ กจข., กระทรวงศึกษาธิการ ศธ.57/1 เรื่องโปรดเกล้าฯ ให้รวมโรงเรียนราชวิทยาลัย และโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเข้าด้วยกัน พระราชทานนามว่า โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย (เอกสารชุดบัญชีเงินของโรงเรียนมหาดเล็กและกรุงเทพฯ แสดงเงินทุนสมบัติเงินผลประโยชน์ เงินจ่าย เฉพาะปีหนึ่งๆ มกราคม พ.ศ.2469).

บาท คงเหลือ 10,000 บาท ซึ่งเงินหุ้นส่วนนี้ "ยังไม่มีหวังจะได้เงินแบ่งกำไร"⁷²

ส่วนรายได้ที่เป็นเงินทุนตลอดจนรายได้การกุศล ในระเบียบการเงินได้กำหนดว่า "เงินที่พระราชทานไว้ให้เป็นทุน หรือเงินที่มีผู้ให้ด้วยเจตนา ดังนี้ ห้ามไม่ให้แบ่งชักออกมาใช้ เบนอันตราย ให้ใช้ได้แต่ดอกเบี้ยหรือประโยชน์ที่เกิดแต่เงินทุนเช่นนี้"⁷³ แสดงว่านอกจากเงินทุนพระราชทานแล้วยังมีเงินที่มีผู้บริจาคให้อีกเป็นเงินการกุศลเพื่อบำรุงโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ดังปรากฏหลักฐานที่ประชาชนและข้าราชการร่วมใจกันออกเงินเพื่อสร้างอาคารถาวรให้กับโรงเรียนมหาดเล็กหลวง หรือแม้แต่มีผู้ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศล พระองค์ก็ทรงจัดมอบให้กับโรงเรียนมหาดเล็กหรือและโรงเรียนอื่นๆ ในพระบรมราชูปถัมภ์

ฉะนั้น ทางโรงเรียนจึงยังมีรายได้จากส่วนอื่นๆ ที่เป็นเงินบริจาคบำรุงโรงเรียนด้วยการนิยมนบริจาคให้กับโรงเรียนและการศึกษาต่างๆ นี้ เนื่องจากเป็นการปฏิบัติตามกระแสพระราชนิยมของพระองค์ในการที่จะชักชวนให้ประชาชนมองเห็นกุศลจากการให้บริจาคเงินและสิ่งของบำรุงโรงเรียน โดยทรงมีพระราชกระแสตอบเจ้าพระยายมราช ในการที่ข้าราชการกระทรวงต่างๆ ได้พร้อมใจกันออกเงินทูลเกล้าฯ ถวายเนื่องในงานเฉลิมพระชนมพรรษาพิเศษ พ.ศ. 2459 เป็นจำนวนเงิน 52,916.98 บาท ว่า

. . . ขอขอบใจบรรดาผู้ที่มีใจศรัทธา . . . เรี่ยรายช่วยกันสร้างโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ซึ่งเป็นสถานที่ศึกษาของบุตรข้าราชการและคหบดี นับว่าเป็นการบำเพ็ญกุศลอันจะให้ผลดีทั้งในทางโลกทางธรรม จึงขอขอบใจและอนุโมทนาในส่วน

⁷² กจช., กระทรวงศึกษาธิการ ศธ.57/1 เรื่องโปรดเกล้าฯ ให้รวมโรงเรียนราชวิทยาลัย และโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเข้าด้วยกัน พระราชทานนามว่า โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย (เอกสารชุดบัญชีเงินของโรงเรียนมหาดเล็กและกรุงเทพฯ แสดงเงินทุนสมบัติเงินผลประโยชน์ เงินจ่าย เฉพาะปีหนึ่งๆ มกราคม พ.ศ.2469).

⁷³ กจช., ม.ร.6 ศ/5 "ระเบียบการเงินโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ลงวันที่ 25 มิถุนายน ร.ศ.130".

กุศลนี้เป็นอันมาก⁷⁴

นอกจากนี้ยังมีเงินที่ชาวต่างประเทศร่วมถวายเพื่อโดยเสด็จพระราชกุศลตั้งมีหนังสือกราบทูลในนามของคณะละคร "เดส เปราโดล" ประเทศอังกฤษ ความว่า

. . . นายทอนเล็กกราบบังคมทูลในนามของคณะ ละคร "เดสเปราโดล" ว่ารู้สึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้า ฯ ที่โปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงินส่วนพระองค์ 2,000 บาทกับเงินที่เรี่ยรายได้อีก 815 บาท ให้แก่คณะในการที่ได้เล่นละครถวายทอดพระเนตร เมื่อวันที่ 22 มีนาคม ก่อน เมื่อได้หักค่าใช้จ่ายแล้วเงินคงเหลือ 2,710 บาท ที่คิดเล่นละครนี้ขึ้นก็เพื่อจะเก็บเงินบำรุงโรงเรียนเสนต์มาลี และโรงพยาบาลโครล์เซอร์ชี่ที่แฮมไชร์ คณะได้ส่งกึ่งหนึ่งของเงินนี้ไปให้โรงเรียนแล้ว อีกกึ่งหนึ่งนั้นหาส่งทั้งงบบัญชีเรี่ยรายของโรงพยาบาลไม่ คณะละครจึงขอพระราชทานถวายเพื่อบำรุงโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ฤาจะโปรดเกล้าให้ส่งไปบำรุงสำนักการกุศลใด ๆ ก็แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ . . .⁷⁵

ในการนี้พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสว่า "รับไว้บำรุงโรงเรียนมหาดเล็กหลวงและขอใจ"⁷⁶ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระราชหฤทัยในการที่จะหนุนบำรุงโรงเรียนให้มีรายได้ต่าง ๆ เพื่อใช้จ่ายในโรงเรียน

หรือแม้แต่ทรงพระราชทานพระตำหนักพญาไทแก่โรงเรียนมหาดเล็กหลวงเพื่อมาปลูก

⁷⁴ กจช., เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงศึกษาธิการ ม.ร.6 ศ/5 เรื่อง โรงเรียนมหาดเล็กหลวง "หนังสือเลขที่ 6/3202 ลงวันที่ 25/5/2460 เจ้าพระยายมราช ทูลเกล้าถวายหนังสือและบัญชีเงินที่ข้าราชการได้เรี่ยรายสร้างโรงเรียนมหาดเล็กหลวง".

⁷⁵ กจช., เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงศึกษาธิการ ม.ร.6 ศ/5 เรื่อง โรงเรียนมหาดเล็กหลวง "หนังสือคณะละคร เดส เปราโดลทูลเกล้าถวายเงินบำรุงโรงเรียนมหาดเล็กหลวง (ไม่ปรากฏวันที่).

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน.

สร้างใหม่เป็นสถานที่สอนการวิทยาศาสตร์ โดยทรงอุทิศพระราชกุศลที่ได้ทรงบำเพ็ญถวายแด่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พระพันปีหลวง ในวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2462⁷⁷

ผลปรากฏว่าโรงเรียนมหาดเล็กหลวงประสบปัญหาการเงินของโรงเรียนด้วยมีรายจ่ายมากกว่างบประมาณที่ได้รับจากเงินพระราชทานซึ่งต้องเบิกจากกรมพระคลังข้างที่ ดังมีหนังสือของเจ้าพระยามรยามพ ผู้สำเร็จราชการมหาดเล็กถึงเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง การส่งรายละเอียดงบยอดรายจ่ายและรายได้ของโรงเรียนดังนี้⁷⁸

งบยอดรายจ่ายโรงเรียนมหาดเล็กหลวง กรุงเทพฯ

เงินเดือนทั้งปี	110,652	บาท
ค่าใช้จ่ายสัรรอยทั้งปี	<u>28,716</u>	บาท
รวม	<u>139,368</u>	บาท

งบยอดรายได้โรงเรียนมหาดเล็กหลวงกรุงเทพฯ

ค่าเล่าเรียนและค่ากินอยู่นักเรียนประจำ	<u>4,005</u>	บาท
--	--------------	-----

รายจ่ายที่อยู่ในเงินเดือนนี้ เป็นเงินเดือนของครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่และคนงานของโรงเรียน รวมถึงค่าเบี้ยเลี้ยงและเงินค่าเล่าเรียนของนักเรียนหลวง ดังมีรายละเอียดของค่าใช้จ่ายที่เบิกจากกรมพระคลังข้างที่ซึ่งเป็นเงินงบประมาณพระราชทานประจำปีดังนี้

⁷⁷วราชาติ มีชูบท (ผู้รวบรวม), "พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระตำหนักพญาไทแก่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง" มานวสาร 11(กุมภาพันธ์ 2531) : 30.

⁷⁸กจช., เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ ศธ.57/1 เรื่องโปรดเกล้าฯ ให้รวมโรงเรียนราชวิทยาลัยและโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเข้าด้วยกัน พระราชทานนามว่าโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย (22 มกราคม พ.ศ.2469).

ตารางที่ 3 ค่าใช้จ่ายของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงต่อปี*

เลขที่	ประเภท	จำนวนเงิน
ค่าใช้จ่ายที่เบิกจากกรมพระคลังข้างที่		
1	ค่าทำการล่วงเลยเวลาสำหรับครูผู้ปกครองคณะนักเรียน ในเวลากลางคืน	1,200
2	ค่าเครื่องเรียนนักเรียนข้าหลวงเดิม	1,700
3	ค่าซักฟอกเสื้อผ้านักเรียนข้าหลวงเดิม	612
4	ค่าเล่าเรียนพิเศษสำหรับนักเรียนหลวงรุ่นใหญ่ไป เล่าเรียนโรงเรียนต่างๆ และค่าเบี้ยเลี้ยงนักเรียนนอก ฝึกหัดราชการ	2,230
5	ค่าเบี้ยเลี้ยงบิดาคนนักเรียนข้าหลวงเดิม	390
6	ค่าสอนวิชาพิเศษ	4,800
7	ค่าเช่าบ้าน	3,540
8	ค่าเล่าเรียนนักเรียนข้าหลวงเดิมและนักเรียนหลวง	<u>30,947</u>
	รวมทั้งสิ้น	<u>45,419</u>

จากการศึกษาพบว่า การที่โรงเรียนต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นค่า
เงินเดือนและเงินพระราชทานเป็นค่าเล่าเรียนแก่นักเรียนหลวง ซึ่งพอสรุปได้จากรายการบัญชี

* ไม่ระบุปี พ.ศ. แต่สันนิษฐานว่าอยู่ในช่วงปลายรัชกาลที่ 6 เนื่องจากเมื่อพระองค์
สวรรคตแล้ว ในรัชกาลต่อมาเงินพระคลังข้างที่ได้นับน้อยกว่าเดิม และมีแนวคิดที่จะย้ายโรงเรียน
ในพระบรมราชูปถัมภ์ที่สังกัดกรมมหาดเล็ก ไปสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ จึงมีการตรวจสอบการ
เงินที่มีอยู่ ก่อนขอพระราชทานพระราชวินิจฉัยจากรัชกาลที่ 7 ต่อไป

แสดงรายจ่ายของโรงเรียนดังนี้⁷⁹

1. จำนวนเงินเดือนของครู ซึ่งเป็นครูอาจารย์ที่มีวุฒิการศึกษาจากต่างประเทศบ้าง เป็นผู้ที่มีคุณวุฒิสุงมีความรู้ ความสามารถบ้าง และมีจำนวนหลายท่าน ค่าเงินเดือนของครู อาจารย์ แต่ละเดือนประมาณ 5,194 บาท

2. เงินเดือนของเจ้าหน้าที่พนักงาน ภารโรงและคนงานรวมทั้งหมด 75 คน เป็นเงินเดือนละ 1,247 บาท

3. ค่าใช้สอยที่รวมอยู่ในเงินเดือนทั้งปี อันเป็นค่าเล่าเรียนและค่าใช้จ่ายของ นักเรียนหลวง ซึ่งมีรายจ่ายสูง เนื่องจาก โรงเรียนมหาดเล็กหลวงมีนักเรียนอยู่ 3 ประเภท คือ

3.1 นักเรียนหลวง ไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนและค่าอาหาร มีจำนวนประมาณ 79 คน

3.2 นักเรียนหลวง ไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนแต่เสียค่าอาหาร มีจำนวนประมาณ 79 คน

3.3 นักเรียนสมัคร จะต้องเสียค่าเล่าเรียนและค่าใช้จ่ายอื่นๆ มีจำนวน 3 ระดับ คือ

3.3.1 เสียค่าเล่าเรียนเดือนละ 30 บาท 19 คน

3.3.2 " " 25 " 7 "

3.3.3 " " 20 " 25 "

นักเรียนที่ไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน เนื่องจากเป็นบุตรของอาจารย์-ครู ในโรงเรียนอีก 4 คน

ถึงแม้จะมีเงินทุนพระราชทานและเงินที่มีผู้บริจาคเพื่อการกุศลบำรุงโรงเรียนก็ตาม แต่ก็มีระเบียบที่มีให้เบิกถอนเงินจำนวนนี้ นอกจาก ดอกเบี้ยซึ่งปรากฏว่า รายได้ที่จะสามารถ

⁷⁹ กจช., ศธ. 57/1 "กรมบัญชาการกลางมหาดเล็กส่งรายละเอียดบัญชีเงินของ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงกรุงเทพฯ เสนอเจ้าพระยาธรรมาธิบดีมนตรีลงวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2459."

เบิกจากเงินจำนวนนี้มีเพียงปีละประมาณ 21,874.43 บาทเท่านั้น⁸⁰

วิเคราะห์ได้ว่าการที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวงต้องประสบกับการมีรายจ่ายสูงนั้น เนื่องจาก เงินรายได้ที่ได้จากนักเรียนสมัครได้เพียงปีละ 4,005 บาท แต่จะต้องมีรายจ่าย ซึ่งเป็นค่าเล่าเรียนและค่าใช้สอยของนักเรียนหลวง จำนวน 111 คน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อการศึกษาของกุลบุตรในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเป็นอย่างยิ่ง ด้วยทรงมีพระราชประสงค์ว่าจะเป็นการตั้งสถาบันฝึกคนให้มีคุณภาพสูง แม้ว่าจะต้องใช้จ่ายพระราชทรัพย์มากมายต่อปีประมาณกว่าแสนบาทก็ตาม เนื่องจากทรงมุ่งหวังว่าบรรดานักเรียนมหาดเล็กหลวง เมื่อได้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนแห่งนี้แล้ว จะเป็นสุภาพบุรุษ อันเป็นลักษณะที่พึงประสงค์ และเป็นผู้มีคุณภาพ สร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ประเทศชาติต่อไป

จากการศึกษาจึงได้พบว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้จ่ายพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นจำนวนมากในการบำรุงและส่งเสริมการศึกษาตามพระราชดำริที่มีพระราชประสงค์ให้เยาวชนได้รับการศึกษา เพื่อพัฒนาความเป็นสุภาพบุรุษ

บุคลากรทางการศึกษา : ครู

คณะครูและอาจารย์ของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงนี้ ได้มีส่วนในการอบรมนักเรียนมหาดเล็กหลวงเป็นอย่างมาก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะกรรมการของโรงเรียน คัดเลือกครูและอาจารย์ที่มีความสามารถมาสอนภายในโรงเรียน โดยกรมโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์จะมีหนังสือแจ้งไปยังกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อขอครูที่มีความสามารถจากกระทรวงศึกษาธิการมารับราชการในโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

⁸⁰ กจช., ศธ. 57/1 "กรมบัญชาการกลางมหาดเล็กส่งรายละเอียดบัญชีเงินของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงกรุงเทพฯ เสนอเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีลงวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2459".

คณะครูและอาจารย์ที่ได้ส่งแล้วไว้ในระเบียบการของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง เมื่อปี พ.ศ. 2454 จะมีอยู่ 2 แผนก* ได้แก่

1. แผนกปกครอง
2. แผนกริชา

ตำแหน่งหน้าที่ในโรงเรียนแผนกปกครองและรายชื่อครูผู้รับผิดชอบ มีดังนี้

1. แผนกปกครอง⁸¹

อาจารย์ใหญ่บังคับการ	พระโอรยาวทรรกิจ
ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ฝ่ายปกครองนักเรียน	หลวงอภิรักษ์ราชฤทธิ
ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ฝ่ายปกครอง	
พนักงานและสถานที่	หลวงพิทักษ์มานพ
ครูกำกับเรือนนักเรียน	นายสนั่นมหาดเล็ก (ครูประกาศนียบัตร)
ครูกำกับเรือนนักเรียน	นายผิวมหาดเล็ก (ครูประกาศนียบัตร)
เสมห้บัญชี	นายพ้องมหาดเล็ก ครูประกาศนียบัตร (ทำการแทน)
แม่บ้าน	(ว่าง)
แพทย์	หลวงวิรัชเวชกิจ

2. แผนกริชา⁸²

ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ฝ่ายริชา	หม่อมหลวงทศทิศมหาดเล็ก ครูประกาศนียบัตรต่างประเทศ
----------------------------	--

---

* หากเปรียบเทียบกับการบริหารงานโรงเรียนในปัจจุบัน คงจะแบ่งเป็น ฝ่ายบริหาร และฝ่ายวิชาการ

⁸¹ "ตำแหน่งประจำการโรงเรียนแผนกปกครอง" ระเบียบการโรงเรียน
มหาดเล็กหลวง ร.ศ. 130, หน้า 5.

⁸² เรื่องเดียวกัน.

อาจารย์ต่างประเทศ	มิสเตอร์ ซี.เอ.เอส.ลีเวล เอ็ม.เอ.เดมบริช
อาจารย์วิทยาศาสตร์	(ว่าง)
อาจารย์มหาดเล็ก	พระเทพธรรมานุศิษฏ์
ครู วิชาสามัญ	นายพ้อมมหาดเล็ก ครู ประกาศนียบัตร
ครูทหาร	นายดาบจ้อย
ครูยมนาสดึกส	นายศิลป์ ครูประกาศนียบัตร
ครูวาดเขียน	นายยอด ครูประกาศนียบัตร

รายนามของอาจารย์ใหญ่และผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่นายวิชาทั้งสองท่านนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ซึ่งเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ และเป็นกรรมการจัดการโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเกี่ยวกับพระราชดำริที่มีต่อการคัดเลือกอาจารย์ใหญ่ ความว่า

. . . เรื่องอาจารย์ใหญ่นั้น เห็นชอบด้วยว่าน่าจะให้มีเสียทีเดียว หม่อมหลวงทศทิศ ที่แนะนำมานั้น มีชื่อที่นับว่าบกพร่องอยู่อย่างหนึ่ง คืออายุ ซึ่งยังอ่อนอยู่มากเกรงว่าจะยังไม่เป็นผู้ใหญ่พอแก่หน้าที่ ดูยังจะเป็นเพื่อนกับนักเรียนได้อยู่ อยากจะใคร่ได้ผู้ที่มีอายุมากกว่านั้นสักหน่อย ได้นึกดูแลเห็นตัวอยู่คนหนึ่งคือ พระโอรยาวทรวงกิจ ซึ่งเห็นว่ามีอายุมากหน่อย ทั้งสังเกตก็ริยาว่าจะเป็นคนชอบเด็กและเข้าใจว่าการบังคับบัญชาจะพอทำได้ ถ้าไม่มีข้อติดขัดอย่างใดแล้วอยากได้พระโอรวาทมาเป็นอาจารย์ใหญ่ . . . 83

83 กจช., เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงศึกษาธิการ ม.ร.6 ศ/5 "สำเนาพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ลงวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2454".

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่ทรงถือว่า พระองค์เป็นผู้สถาปนาก่อตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ทรงมีฐานะดังเช่น "เจ้าของโรงเรียน" ⁸⁴ ดังนั้นการดำเนินงานต่างๆ ของโรงเรียนจึงต้องกราบบังคมทูลเสนอต่อพระองค์เพื่อขอพระราชทานพระราชดำรินในเรื่องต่างๆ เสียก่อนที่จะลงมือกระทำ ดังเช่นที่พระยาไพศาลศิลปศาสตร์กราบบังคมทูลเสนอผู้ที่จะมาเป็นอาจารย์ใหญ่ คือ หม่อมหลวงทศทิศ อิศรเสนา ซึ่งสำเร็จการศึกษามาจากประเทศอังกฤษ แต่พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า หม่อมหลวงทศทิศนั้นยังมีอายุไม่มากพอแก่ตำแหน่งหน้าที่ จึงให้ท่านได้เป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ซึ่งพระองค์ทรงเห็นชอบด้วยในแง่ที่ว่า "จะทำได้ความคุ้นเคยไว้" ⁸⁵ ภายหลัง ม.ล.ทศทิศ ผู้นี้ได้รับราชการและสมัครเป็นเสี้อป่าได้รับพระราชทานเลื่อนยศจากนายหมู่ตรี ตามลำดับมาจนถึง ราชองครักษ์เวรเสี้อป่า และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระยาภะรตราชา และได้ย้ายไปเป็นคณบดีคณะอักษรศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2469 จนเมื่อ พ.ศ. 2475 ได้ลาออกจากราชการขณะมีอายุได้ 46 ปี จวบจนวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2486 ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้บังคับการราชวชิรวิทยาลัย และอยู่ในตำแหน่งนี้ จนกระทั่งถึงแก่อนิจกรรม เมื่ออายุ 90 ปีรวมเวลาปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้บังคับการราชวชิรวิทยาลัยทั้งสิ้น 32 ปี 11 เดือน 28 วัน⁸⁶

เนื่องจากโรงเรียนมหาดเล็กหลวงมีการปกครองแบบพับลิกสกูล เด็กจะเป็นนักเรียนกินนอนอยู่ที่โรงเรียนตลอดเวลาจึงต้องมีจำนวนครูที่สามารถควบคุมดูแลนักเรียนได้ทั่วถึงประกอบกับในช่วงนั้น ขยายการศึกษาออกไปเป็นมัธยมสูงขึ้น 6-7-8 ซึ่งทำให้ครูที่สอนในระดับมัธยมสูงขึ้นขาดแคลน โรงเรียนมหาดเล็กหลวงพยายามแก้ไขอุปสรรคนี้ โดยขอครูจากกรมศึกษาธิการมาสอนโดยมีข้อสังเกตหนึ่งว่าจากหลักฐานที่แสดงการขอครูมาเพิ่มเติมในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงนี้ บางครั้งจะมีการระบุนามของครูมาด้วย ดังมีหนังสือขอครูสอนวิทยาศาสตร์จากกรมศึกษาธิการ

⁸⁴ดูจากพระราชบันทึกถึงเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี(ม.ร.ว.เปีย มาลากุล)

⁸⁵กจช., เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงศึกษาธิการ ม.ร.6 ศ/5

"ลายพระราชหัตถเลขาถึงพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ ลงวันที่ 8 พฤษภาคม ร.ศ. 130".

⁸⁶"ประวัติ มหาอำมาตย์ตรี พระยาภะรตราชา," ใน พระบรมราชโองการที่ราชวชิรวิทยาลัย, หน้า 141-144.

ลงวันที่ 29 กันยายน ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454) ตอนหนึ่งดังนี้

. . . ด้วยตำแหน่งครูสอนวิทยาศาสตร์ในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงซึ่งยังว่างอยู่ แลซึ่งได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้มีอัตราเงินเดือนไว้ไนงบประมาณโรงเรียนสำหรับศกนี้แล้วนั้น . . . ได้กะไว้ว่าจะขอครูกรมศึกษาธิการ คือ นายเสริญ มหาดเล็ก บุตรพระยาเทพประชน (ปั่น) ผู้ได้ออกไปศึกษาวิชาอยู่ ณ ประเทศอังกฤษราว 5 ปี มีความรู้ในทางวิทยาศาสตร์ เข้ารับราชการในตำแหน่งนี้ . . . 87

การที่ขอครูจากกรมศึกษาธิการนี้ มักจะมีหนังสือไปขอครูหลายครั้ง ซึ่งครูบางท่านมีหน้าที่สอนอยู่ตามโรงเรียนอยู่แล้ว ดังเช่น หนังสือของพระยาประสิทธิ์ศุภการถึงพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ ลงวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2458 ความตอนหนึ่งว่า "โรงเรียนมหาดเล็กหลวงมีครูไม่พอแก่ราชการเพราะฉะนั้นโรงเรียนอยากได้รองอำมาตย์ตรีเด็กหยอง ครูในกรมศึกษาธิการไปรับราชการทางโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเพิ่มขึ้นอีก 1 นาย"⁸⁸ เสนาบดีกระทรวงธรรมการได้แจ้งความมายัง นายพลโท พระยาสุรินทรราชา สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตเมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2458 มีความว่า "ขอรองอำมาตย์ตรีเด็กหยอง คันชสิงห์ครูใหญ่โรงเรียนภูเก็ตวิทยาลัยซึ่งมณฑลส่งไปเรียนวิชาผู้กำกับไปเป็นครูโรงเรียนมหาดเล็กหลวงตั้งแต่วันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2459 กระทรวงธรรมการแน่ใจว่ามณฑลคงไม่ขัดข้อง"⁸⁹

พิจารณาได้ว่าการกำหนดชื่อของครูที่ต้องการมาสอนนี้จะต้องเป็นผู้ที่ดูแลแล้วว่ามีความรู้ความสามารถที่จะสอนในโรงเรียนมหาดเล็กได้ดี ถึงขนาดที่เป็นครูใหญ่ของโรงเรียนใน

⁸⁷ กจช., เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงศึกษาธิการ ม.ร.6 ศ/5 เรื่องโรงเรียนมหาดเล็กหลวง "หนังสือเลขที่ 5/56 ลงวันที่ 29 กันยายน ร.ศ. 130".

⁸⁸ กจช., เอกสารแผนกเก็บกองกลาง กระทรวงศึกษาธิการ ศธ. 56/47 โรงเรียนมหาดเล็กหลวง เรื่อง "โรงเรียนมหาดเล็กหลวงขออนายเด็กหยองไปรับราชการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง หนังสือลงวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2458".

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน.

จังหวัดภูเก็ต ยังได้มีคำสั่งขอเรียกตัวมาสอน โดยทางกรมบัญชาการกลางมหาดเล็กซึ่งเป็น
 ผู้ดูแลกิจการของโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ จะเป็นผู้มีหนังสือแจ้งมายังเสนาบดีกระทรวง
 ศึกษาธิการในการขอครู จากหลักฐานที่ปรากฏนี้บางฉบับก็มีการระบุรายชื่อครูที่ต้องการ แสดง
 ว่าจะต้องมีการติดตามผลการทำงานและจะต้องมีความมั่นใจและ เชื่อในความสามารถของบุคคล
 ที่จะมาเป็นครูโรงเรียนมหาดเล็กเป็นอย่างดี ซึ่งแม้ว่าจะอยู่ในช่วงที่มีความขาดแคลนครูมัธยม
 โดยเฉพาะมัธยมชั้นสูงก็ตาม ทางกระทรวงศึกษาธิการก็จะจัดให้ตามความประสงค์ทุกครั้ง แต่
 ก็มีบ้างเช่นกันที่ครูมาขอสมัครเข้ารับราชการเป็นครูโรงเรียนมหาดเล็กหลวงด้วยตนเอง โดยผู้
 ที่ขอมานี้จะต้องกราบบังคมทูลเสนอพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนเมื่อมีพระบรม
 ราชานุญาตแล้วจึงจะรับเข้าทำงานได้ ดังเช่น

. . . ด้วยนายสวาสดี อิศรางกูร ณ อยุธยา ได้ยื่นหนังสือต่อเจ้าคุณอธิบดี
 กรมมหาดเล็ก ขอเข้ารับราชการฉลองพระเดชพระคุณเป็นครูอยู่ในโรงเรียน
 มหาดเล็กหลวง และเจ้าคุณอธิบดีกรมมหาดเล็กได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา
 ทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
 พระบรมราชานุญาต ให้เข้ารับราชการฉลองพระเดชพระคุณเป็นครูอยู่ในโรงเรียน
 มหาดเล็กหลวงได้ตามความประสงค์แล้ว . . . 90

การขอสมัครเข้าเป็นครูในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงนี้มีใช้ขึ้นตอนง่ายๆ เพียงแต่มี
 จดหมายขอสมัครแล้วจะได้รับเข้าเป็นครู ทางโรงเรียนกล่าวคือ สภาจางวางมหาดเล็กผู้ดูแล
 ตรวจตรากิจน้อยใหญ่ของโรงเรียน จะมีหนังสือสอบถามไปยังโรงเรียนเดิม ถึงเรื่องอัตรา
 เงินเดือนและความประพฤติเพื่อรับรองได้ว่าผู้ที่ขอสมัครเข้ามาเป็นครูโรงเรียนมหาดเล็กหลวง
 นั้น เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและประพฤติดีดี ดังมีหนังสือลงวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2459 ตอนหนึ่ง
 ดังนี้

90 กจช., เอกสารแผนกเก็บกองกลาง กระทรวงศึกษาธิการ ศธ.56/55
 โรงเรียนมหาดเล็กหลวง เรื่อง ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายสวาสดี อิศรางกูร ณ อยุธยา
 ครูโรงเรียนสวนกุหลาบ ไปเป็นครูโรงเรียนมหาดเล็กหลวง (31 ม.ค-3 ก.พ. 2459).

. . . ด้วยนายเสงี่ยม กุสุมา ณ กรุงเทพ ครูประจำโรงเรียนแพพิทโยทิศ (วัดแก้วแจ่มฟ้า) ได้ยื่นใบสมัครขอไปเป็นครูโรงเรียนมหาดเล็กหลวง . . .
เรื่องนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขอนายเสงี่ยม มาเป็นครูประจำโรงเรียน
มหาดเล็กหลวงต่อไป และอยากทราบว่าเวลานี้นายเสงี่ยมได้รับพระราชทาน
เงินเดือนอยู่เดือนละเท่าใด ความประพฤติเป็นอย่างไร . . . 91

แสดงให้เห็นว่า การรับครูเข้ามาทำงานในโรงเรียนมหาดเล็กนี้ จะมีการติดตาม
การทำงานของครูผู้สอนที่ต้องดูความประพฤติและกิริยา ดังมีพระบรมราโชวาทตอนหนึ่งเกี่ยว
กับหน้าที่ของครูว่า

. . . ครูผู้มีหน้าที่สั่งสอนควบคุมกุลบุตร ก็ควรจะรู้สึกหน้าที่สำคัญอันหนึ่งซึ่งตน
ควรจะทำ อันเป็นหน้าที่ที่ต้องประพฤติเพื่อประโยชน์แห่งชาติเกิดเมืองปิดของ
เรา. . . ประการที่สองนี้เป็นของสำคัญและให้ผลร้ายดีเป็นอันมาก เช่น ต่างว่า
ครูสั่งสอนกุลบุตรอยู่หยกๆ ภายในห้องเรียน ครูนั้นเองก็ไปเดินเมาแอ้อยกลางถนน
จนศิษย์เห็นเช่นนี้ย่อมจะทำให้คำสั่งสอนไม่มีราคาเลยเหมือนพูดเล่นเพื่อเจ้าเป็นนก
ขุนทองเท่านั้น ครูผู้ประพฤติเช่นนี้ นับว่าไม่บริบูรณ์ในหน้าที่ เพราะฉะนั้นขออย่า
ให้ครูผู้ซื้อตรงต่อหน้าที่ของตนประพฤติเช่นนี้เลย . . . 92

นอกจากพระองค์จะทรงมีพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทถึงเดือนครูและอาจารย์
ให้มีความซื่อตรงต่อหน้าที่แล้ว จากการศึกษาได้แนบหลักฐานแสดงรายนามครูอาจารย์ของ

---

91 กจช., เอกสารแผนกเก็บกองกลาง กระทรวงศึกษาธิการ ศธ.56/56
โรงเรียนมหาดเล็กหลวง เรื่อง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายเสงี่ยม กุสุมา ณ กรุงเทพ
ไปเป็นครูโรงเรียนมหาดเล็กหลวง (19-26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2459).

92 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระบรมราโชวาทในงานวิสาขบูชา
ทรงแสดงแก่ครูและนักเรียน ณ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 18
พฤษภาคม พ.ศ. 2459" พระบรมราโชวาทที่ บวชวิชาวุฒิสถา, หน้า 62.

โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์นาม บรรดาศักดิ์พระราชทานแก่คณะครู อาจารย์มหาดเล็กหลวงด้วยพระองค์เอง ดังมีลายพระราช ทัตถเลขานับที่กไว้ใน "ทำเนียบข้าราชการในกรมมหาดเล็กและกรมขึ้น" หน้า 7 และ 8 ความว่า

โรงเรียนมหาดเล็กหลวง⁹³

1. พระเทพวิมลภาณีการ	ผู้อำนวยการ
2. หลวงอภิบาลบุรีรมย์ศักดิ์	(ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่และสอนวิชา คำนวณวิทยา) *
3. หลวงอภิรักษ์ราชฤทธิ	(อาจารย์ใหญ่บังคับการทั่วไปและ สอนภาษาไทย พงศาวดาร)
4. หลวงราชตรูธรรมรักษ์	(อาจารย์วิชาวิทยาศาสตร์)
5. หลวงพิทักษ์มานพ	
6. หลวงอนันต์สุธรรมราช	ครู (อาจารย์ประจำชั้น)
7. หลวงอนันต์สุธรรมรักษ์	(อาจารย์ประจำชั้น)
8. ขุนหัตถ์ธรรมพล	ครูฝึกหัดทำอาหาร
9. ขุนสนธิวิชากร	(อาจารย์สอนภาษาต่างประเทศ)
10. ขุนสอนวิชากร	(ครูประจำชั้นและสอนยมนาสดิกส์)
11. ขุนธรรมสารประศาสน์	ครู (ครูประจำชั้นและสอนยมนาสดิกส์)
12. ขุนธรรมพาทประจิตร	(ครูประจำชั้นและสอนวาดเขียน)
13. ขุนวิศิษฐ์ศุภเวท	(ครูประจำชั้น)
14. ขุนวิเศษศุภวิทย์	

⁹³พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ทำเนียบข้าราชการในกรมมหาดเล็ก และกรมขึ้น, หน้า 8. (เอกสารอัดสำเนา)

*ข้อความในวงเล็บ ผู้วิจัยประมวลจาก รายชื่อข้าราชการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ใน นาคสังเคราะห์ พ.ศ. 2456 และ 2457 (พระนคร : มปท., 2457), หน้า 315-316.

15. ขุนภักดิ์พรตน์พิทักษ์	(นางงานสถานที่)
16. ขุนภักดิ์พรตน์พิศาล	พนักงาน (นายเวรพัสดุ)
17. ขุนภักดิ์ทกจิวิจารณ์	(นายเวรทะเลเบียน)
18. ขุนภักดิ์ทการวิจิตร	(ผู้ดูแลสถานที่)

จากทำเนียบข้าราชการกระทรวงต่างๆ ที่พระราชเสวกได้รวบรวมไว้ในหนังสือ
 นาดรสงเคราะห์ พ.ศ. 2456 และ 2457 ได้มีรายชื่อบุคลากรโรงเรียนมหาดเล็กหลวง
 เพิ่มเติมนอกเหนือไปจากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชบันทึกไว้ ดังนี้

หัวหน้าพระยาบริหารราชมานพ	อาจารย์วิชามหาดเล็ก
นาย ซี.เอ.เอส.ซีเวล	อาจารย์สอนภาษาต่างประเทศ
หม่อมหลวง จรัส อิศรางกูร	ครูประจำชั้น
นายภักดี อุตตรนันท์	ครูประจำชั้น ⁹⁴

ส่วนอาจารย์ชาวต่างประเทศ ทางโรงเรียนมหาดเล็กหลวงจะมีความต้องการชาว
 ต่างประเทศมาสอนภาษาอังกฤษในโรงเรียนเป็นอย่างมาก ซึ่งวิธีการที่จะคัดเลือกอาจารย์
 ชาวต่างประเทศมีขั้นตอนที่ทางกรมบัญชาการสภาจางวางมหาดเล็กจะมีหนังสือแจ้งไปยังเสนาบดี
 กระทรวงธรรมการให้ช่วยจ้างอาจารย์ต่างประเทศมา โดยมีอัตราเงินเดือนที่สูงมากหาก
 เปรียบเทียบกับครูชาวไทย เงินเดือนอาจารย์ จะมี 3 ขั้นดังนี้⁹⁵

	ปีแรก	ปีที่ 2	ปีที่ 3
สัญญาที่ 1	500	550	600
สัญญาที่ 2	650	700	750
สัญญาที่ 3	800	850	900
(ขั้นหัวหน้าอาจารย์)			

⁹⁴พระราชเสวก, นาดรสงเคราะห์ พ.ศ. 2456 และ 2457. หน้า 315-316.

⁹⁵กจ., ศธ. 56/62 เรื่อง "จ้างครูสำหรับโรงเรียนมหาดเล็กหลวง 2 คน
 หนังสือเลขที่ 27/2327 ลงวันที่ 21 มกราคม พ.ศ.2461".

โดยทางกระทรวงธรรมการจะโทรเลขหรือมีจดหมายแจ้งไปยังอัครราชทูตไทย ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ โดยครูที่จะจ้างมานั้น ควรมีคุณสมบัติดังที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง กำหนดไว้ซึ่งมีหลักฐานจากหนังสือของผู้สำเร็จราชการมหาดเล็กถึงเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ในการจ้างครูชาวต่างประเทศ ดังนี้

. . . โรงเรียนมหาดเล็กหลวงกรุงเทพฯ ต้องการ

ครูชาวอังกฤษ 2 คน ทางวิทยาศาสตร์ 1 คน ทางอักษรศาสตร์ 1 คน

ครูชาวฝรั่งเศส 1 คน (จะได้สั่งที่หลังต่อไป)

ครูอังกฤษที่จะสั่งมีเกณฑ์ความต้องการ คือ

1. คนที่เคยอยู่พักสักสกุส
2. เป็นคนมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ได้ดีกรี
3. เป็นคนชอบกีฬาอย่างดี
4. ได้เคยสอนมาแล้วอย่างดี
5. ถ้าได้เคยผ่านโรงเรียนอาจารย์มาแล้ว ยิ่งดี ข้อนี้ไม่สู้สำคัญ . . . 96

จะเห็นได้ว่า คุณสมบัติของครูชาวต่างประเทศนี้มีการกำหนดไว้อย่างชัดเจนมาก กล่าวคือ จะต้องเคยศึกษาอยู่โรงเรียนแบบพักสักสกุส เพื่อที่จะได้ฝึกหัดและดำเนินงานของโรงเรียนได้ให้เหมือนกับโรงเรียนพักสักสกุสของอังกฤษ นอกจากจะต้องเคยอยู่โรงเรียนพักสักสกุสแล้ว ในคุณสมบัติข้อที่ 2 ครูของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงนั้น ต้องการผู้ที่ศึกษาสำเร็จจากสถาบันชั้นนำของโลก ซึ่งในช่วงนั้นคงจะเป็นมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ที่ผลิตบัณฑิตผู้มีความรู้ความสามารถ ส่วนคุณสมบัติข้อที่ 3 จะเน้นทางด้านกีฬา เนื่องจากโรงเรียนมหาดเล็กหลวงนี้ องค์พระผู้ก่อตั้งได้ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้เด็กได้เติบโตอย่างมีคุณภาพคือ มีร่างกายแข็งแรง เป็นลูกผู้ชาย การกีฬาจะอำนวยความสะดวกให้อย่างมาก และคุณสมบัติข้อต่อไปก็คือ หากได้เคย

---

96 กจข., ศธ. 56/62 เรื่อง "จ้างครูสำหรับโรงเรียนมหาดเล็กหลวง 2 คน หนังสือเลขที่ 27/2327 ลงวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2461".

สอนมาแล้วก็เป็นภาระดี เพื่อความคุ้นเคยและมีความชำนาญในการสอนและจะมีความเข้าใจในการเรียนของเด็ก ซึ่งครูนี้หากได้เคยศึกษาในโรงเรียนฝึกหัดครูแล้วจะยิ่งเหมาะ เพื่อที่จะได้ทราบวิธีการและหลักในการสอนนักเรียนนั้นจะช่วยให้เด็กนักเรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนอย่างเต็มที่ หากอาจารย์ชาวต่างประเทศจ้างมาไม่ทัน ทางโรงเรียนมหาดเล็กหลวงได้แก้ไขโดยขออาจารย์ชาวต่างประเทศจากโรงเรียนอื่นๆ มาสอนแทน ดังมีหนังสือพระยาประสิทธิศุภการผู้อำนวยการโรงเรียนมหาดเล็กหลวงถึงเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ลงวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2460 มีใจความว่า "ด้วยอาจารย์ต่างประเทศโรงเรียนมหาดเล็กหลวงไม่พอใช้ในการสอนนักเรียน เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอนายอาร์. สแตนลีย์ เบรเติน อาจารย์โรงเรียนสวนกุหลาบ มาเป็นอาจารย์สอนภาษาอังกฤษโรงเรียนมหาดเล็กหลวง"⁹⁷

แสดงให้เห็นว่า การสอนในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงครูชาวต่างประเทศได้มีบทบาทสำคัญอย่างหนึ่งในการฝึกสอนอบรมนักเรียน เพื่อให้มีคุณสมบัติตามความต้องการของสังคม ที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากความเจริญก้าวหน้า และการไหลหลั่งของอารยธรรม เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้รับการศึกษาจากประเทศอังกฤษ ดังนั้นไม่ว่าการอบรมความเป็นระเบียบวินัย กิริยามารยาทของสุภาพชนที่สังคมยอมรับนั้น เป็นสิ่งที่แปลกใหม่อยู่บ้างในระบบการศึกษาของไทย (หากไม่รวมโรงเรียนของมิชชันนารี) การถ่ายทอดจากครูชาวต่างประเทศที่มีต่อนักเรียนในระหว่างที่ศึกษาภายในโรงเรียนจะทำให้เด็กนักเรียนได้รับรูปแบบที่จะฝึกกิริยามารยาทความเป็นสุภาพบุรุษตามคติสังคมชาวตะวันตกมาบ้าง รวมทั้งการฝึกอบรมแบบไทยๆ ได้สร้างคนให้มีคุณภาพตามพระราชประสงค์ของพระองค์ได้เป็นอย่างดี

การรับนักเรียน

การรับนักเรียนของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง จะเปิดรับเด็กที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไป

⁹⁷ กจช., เอกสารแผนกเก็บกองกลาง กระทรวงศึกษาธิการ ศธ. 56/57

โรงเรียนมหาดเล็กหลวง เรื่อง ขอนายอาร์. สแตนลีย์ ไบรเติน ไปเป็นอาจารย์สอนภาษาอังกฤษโรงเรียนมหาดเล็กหลวง.

ไม่กำหนดวิชาพื้นฐานความรู้ โดยแบ่งประเภทของนักเรียนออกเป็น 3 ลักษณะ⁹⁸ คือ

1. นักเรียนหลวง ประเภท 1 (นักเรียนหลวงชั้นหนึ่ง)
2. นักเรียนหลวง ประเภท 2
3. นักเรียนสมัค

1. นักเรียนหลวง ประเภทที่ 1 (นักเรียนข้าหลวงเดิม)⁹⁹

เป็นนักเรียนที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานทุนเล่าเรียน ตลอดจนพระราชทานเครื่องอุปโภค บริโภคต่างๆ ทั้งหมด โดยนักเรียนประเภทนี้จัดเป็นนักเรียนข้าหลวงเดิมที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ชุบเลี้ยงมาหรือได้ถวายตัวตั้งแต่พระองค์ทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระยุพราช และอาจเป็นนักเรียนเข้าใหม่ที่ทรงพระราชอุเคราะห์เป็นพิเศษนักเรียนข้าหลวงเดิมนี้นี้ ไม่ปรากฏว่ามีจำนวนที่เท่ากัน ตามที่มีหลักฐานปรากฏ ได้แก่ ม.จ.ชัชวาลิต เกษมสันต์ ซึ่งได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กของพระองค์ก่อนทรงขึ้นครองราชย์¹⁰⁰ และจากการสัมภาษณ์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ซึ่งท่านได้กรุณาเล่าสาเหตุของการได้เข้าเป็นนักเรียนมหาดเล็กหลวงว่า

. . . แต่เดิมผมอยู่สวนกุหลาบ แล้วบิดาเห็นว่าบิดาเป็นเสนาบดีกระทรวง
 ธรรมการจะฝากฝังผมกับพระมงกุฎเกล้าฯ ตั้งใจแต่ไหนแต่ไรว่ามีลูกชาย 3 คน
 จะถวายในหลวงแล้วแต่ท่านจะสั่งสอนอย่างไร ให้แก่ชาติคนหนึ่งให้เป็นทหารและ

⁹⁸สัมภาษณ์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล, นักเรียนเก่าโรงเรียนมหาดเล็กหลวง, วันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2537.

⁹⁹กจช., เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงศึกษาธิการ ม.ร.6 ศ/5.59 โรงเรียนมหาดเล็กหลวง เรื่อง "หนังสือเจ้าพระยารามมานพถึงเจ้าพระยามหินทร ลงวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2466".

¹⁰⁰หม่อมเจ้า ชัชวาลิต เกษมสันต์, "ประวัติหม่อมเจ้าชัชวาลิต เกษมสันต์", จดหมายเหตุรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 4.

เก็บไว้เพื่อหากินส่วนตัวคนหนึ่ง ที่นี้ที่ผู้ชายของมมตายหมด มมจึงเลื่อนเป็นบุคคล
ที่จะถวายตัว . . . 101

การเข้าศึกษาในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงของ ม.ล. ปิ่น มาลากุล เริ่มเมื่อท่าน
มีอายุได้ 8 ปี โดยเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีได้นำท่านไปเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระที่นั่งอัมพรสถานพระราชวังสวนดุสิต โดยมีระเบียบขั้นตอนใน
การเข้าฝึกถวายตัว ซึ่ง ม.ล. ปิ่น มาลากุล ได้กล่าวว่า "เขามีระบบถวายตัวใครถวายตัวให้
พระเจ้าแผ่นดินก็ต้องเอาธูปเทียนไป มาก็ได้รับคือ จัดธูปเทียนไปกับบิดาไปเฝ้าที่พระที่นั่งอัมพร
และก็ได้เข้าเป็นนักเรียนมหาดเล็กหลวง"¹⁰²

นอกจาก ม.จ. ชัชวาลิต เกษมสันต์ ม.ล. ปิ่น มาลากุล แล้ว ยังมีนักเรียน
มหาดเล็กหลวงชั้น 1 ที่สมควรจะนำมากล่าวถึง คือ หม่อมเจ้าแวงจักร จักรพันธุ์ ทรงเป็น
นักเรียนมหาดเล็กหลวงเลขประจำตัว 1 ความเป็นมาของการเข้าศึกษานั้น สืบเนื่องมาจาก
ทรงเป็นโอรสพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเสริษฐวงษ์วรวิตร กรมหมื่นอนุพงษ์จักรพรรดิ
และหม่อมราชวงศ์สุข เมื่อมีชันษา 7 ปี ได้ถวายตัวในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อครั้งยังทรงดำรงพระอิสริยยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ จึงไปอยู่ที่วังสราญรมย์ในความ
ดูแลของหม่อมเจ้าปิยบุตร ผู้เป็นอา จวบจน พ.ศ. 2453 เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงจัดตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้น ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ส่งหม่อมเจ้า
แวงจักรผู้นี้เข้าเป็นนักเรียนหลวงคนแรก¹⁰³

นักเรียนหลวงชั้น 1 นี้ นอกจากจะเป็นบุตรข้าราชการชั้นผู้ใหญ่แล้ว ยังปรากฏว่า
ได้มีมหาดเล็กรุ่นเยาว์ที่เป็นบุตรสามัญชนเข้าเป็นนักเรียนหลวงชั้น 1 เช่นกันดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระอดีตยศวามิภักดิ์ (สรร สันดีเสวี) ท่านผู้นี้ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระ
พระบรมโอรสาธิราช (รัชกาลที่ 6) โดยที่บิดามีได้รับราชการอย่างใดอีกทั้งยังเสียชีวิตตั้งแต่ท่าน

101 สัมภาษณ์ ม.ล. ปิ่น มาลากุล, วันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2537.

102 สัมภาษณ์ ม.ล. ปิ่น มาลากุล, อ่างแก้ว.

103 "นักเรียนมหาดเล็กหลวงเลขประจำตัว 1," มานวสาร 11 (เมษายน 2531)

ยังเล็ก แต่ทว่ามารดาเลี้ยงของท่านมีความคุ้นเคยกับคุณพระนมทัต พึ่งบุญ ณ ออยุธยา (มารดาของ ม.ล.เพื่อ-พิน พึ่งบุญ ณ ออยุธยา และเป็นพระนมในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช) จึงได้นำไปฝากไว้เพื่อพาเข้าถวายตัวเป็นมหาดเล็ก เมื่อตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงแล้ว ท่านได้เข้าศึกษามีเลขประจำตัว 18 เป็นมหาดเล็กหลวงชั้น 1 เรียนจนกระทั่ง พ.ศ. 2456 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ออกมารับราชการในกรมมหาดเล็กแผนกห้องพระบรรทมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว¹⁰⁴ โดยที่ท่านได้รับราชการจนถึงพระองค์ได้เสด็จสวรรคต ในปีพ.ศ. 2468 จึงได้ออกจากราชการ ม.ล.ปิ่น มาลากุลได้กล่าวถึงพระอดีตีสวามีภักดิ์ ตอนหนึ่งว่า

. . . คุณพระอดีตีสฯ เป็นบุคคลเดียวที่รับราชการฉลองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในหน้าที่มหาดเล็กห้องพระบรรทมตลอดเวลา ตั้งแต่เสวยราชย์จนสวรรคต ข้อนี้เป็นเกียรติประวัติที่ไม่มีผู้ใดเหมือน ท่านมีนิสัยมั่นคงจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ยิ่งนัก ทำงานในหน้าที่ฉลองพระเดชพระคุณให้ดีที่สุดเท่าที่มีได้ไ้อวดแต่อย่างใดเลย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวย่อมจะได้ทรงสังเกตเห็นคุณงามความดีของคุณพระ จึงได้มีพระบรมราชโองการบันทึกไว้ในพระราชพิธีกรรม ให้คุณพระ เป็นคนคนหนึ่ง ในจำนวนน้อยคนได้รับพระราชทานเงินเลี้ยงชีพตลอดชีวิต . . . 105

การรับราชการของพระอดีตีสวามีภักดิ์ที่ได้กระทำถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จนมีพระราชพิธีกรรมให้ท่านได้รับเงินพระราชทานเลี้ยงชีพเหลืออยู่เป็นคนสุดท้ายและสิ่งที่ท่านได้รับไม่ว่าจะเป็นยศฐาบรรดาศักดิ์ ตำแหน่ง หน้าที่การงานต่างๆ มิใช่เพราะบิดามีตำแหน่งฐานะสำคัญในราชการแต่อย่างใด นี่เป็นตัวอย่างข้อหนึ่งที่แสดงถึงการที่ทรงเมตตา

¹⁰⁴พระอดีตีสวามีภักดิ์ (सरर สันติเสวี), "ประวัติ" พระราชนิพนธ์หลายรสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจากหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต (กรุงเทพฯ : ศรีสมบัติกการพิมพ์, 2530), หน้า 2. (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระอดีตีส สวามีภักดิ์ (सरर สันติเสวี) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันอังคารที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2530).

¹⁰⁵พระอดีตีสวามีภักดิ์ (सरर สันติเสวี), อ้างแล้ว , หน้า คำนำ.

ชูปเลี้ยงข้าราชการที่มีได้จำกัดตรงฐานะชาติตระกูลแต่ทรงเน้นในอุปนิสัยใจคอและความสามารถ
ในการทำงานมากกว่า

มหาดเล็กรับใช้

นักเรียนหลวงประเภทที่ 1 นี้ หากมีพระราชประสงค์จะให้เป็นมหาดเล็กรับใช้เมื่อใด
ก็ได้ โดยจะทรงคัดเลือกเด็กในขณะทีศึกษอยู่ในโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

ความเป็นมาของมหาดเล็กรับใช้มีดังนี้

. . . เมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2458 มีประกาศว่า เนื่องจากเป็น
โบราณราชประเพณีแต่เดิมมา ที่พระเจ้าแผ่นดินมีพระราชประสงค์ที่จะบุนบำเหน็จ
รางวัลความดีความชอบแก่เชื้อพระวงศ์หรือข้าราชการผู้ใหญ่ให้เป็นพิเศษนอกจาก
ความดีที่ให้โดยตรงแก่ผู้นั้นเองแล้วก็ต้องให้บุตรของผู้นั้นอีกด้วย โดยทรงพระกรุณา
นำบุตรของผู้นั้นมารับใช้ใกล้ชิด เพื่อให้ได้รับความใกล้ชิดสนิทสนม และทราบข้อ
ราชการไปในตัว ทั้งวิธีการนี้ก็ตรงกับอารยประเทศปฏิบัติกันในงานองเดียวกันเรียก
ว่า STATE PAGE จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งตำแหน่งนักเรียนรับใช้ขึ้น
โดยวางเกณฑ์ไว้คือ ต้องเลือกมาจากนักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง แต่ให้คง
สังกัดอยู่กับโรงเรียนตามเดิมทั้งในส่วนของการศึกษาด้วย . . . 106

ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้กล่าวถึง นักเรียนมหาดเล็กรับใช้ว่า "เกิดจากท่านเอง"
เนื่องจากมีเหตุการณ์บางประการที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้ตั้ง
มหาดเล็กรับใช้ขึ้นโดย ม.ล.ปิ่น ได้เล่าว่า

. . . มหาดเล็กรับใช้มีความหมายพิเศษ เกิดจากผมเองคือว่า ตอนที่ท่าน
เสด็จปักข์ได้ปี พ.ศ. 2458 ขากลับท่านแวะเยี่ยมแม่ท่าน (สมเด็จพระศรีพัชรินทร
บรมราชชนนี-ผู้วิจัย) ซึ่งพักพินอยู่ที่นั่น พ่อผมป่วยไปพักพินเหมือนกัน แต่พ่อผมหนักกว่า
คือพูดไม่ได้ ท่านก็เลยมีพระราชดำริเอาแบบฝรั่งคือ ลูกใครดีสนับสนุน คือ พ่อดี

106 จมื่นอมรรตวรุกรักษ์, การศึกษาของชาติ ตอน 2, หน้า 159-160.

ต้องสนับสนุนลูก . . . พ่อเขาทำงานดีถึงขั้นเสนาบดี จึงเอาลูกไปรับใช้ เอาลูกไปเลี้ยง . . . 107

ดังนั้น ม.ล.ปิ่น มาลากุล จึงได้เข้าเป็นนักเรียนมหาดเล็กรับใช้รุ่นแรก ซึ่งมีจำนวน 7 คน ต่างก็เป็นบุตรข้าราชการ ข้าราชการและพระบรมวงศานุวงศ์ใกล้ชิด ดังมีรายพระนาม และรายนามดังต่อไปนี้¹⁰⁸

1. หม่อมเจ้าดิศานุวัตร เป็นโอรสของพระเจ้าบรมวงศ์เธอสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เคยทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
2. หม่อมเจ้าทัชชากร วรธรรม เป็นโอรสพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานราธิปประพันท์พงศ์
3. ม.ร.ว.เจสิมลาภ ทวีวงศ์ (ต่อมาได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นหม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์) เป็นโอรสหม่อมเจ้าอุดมดิเรกลาภ
4. ม.ล.ปิ่น มาลากุล บุตรชายคนเดียวของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) ซึ่งเคยเป็นพระอาจารย์และพระอภิบาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และต่อมาเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ
5. นายหยิบ ณ นคร บุตรชายคนเดียวของเจ้าพระยาบดินทร์เดชาอนุชิต (แย้ม ณ นคร) เสนาบดีกระทรวงกลาโหม
6. นายบราณี ไกรฤกษ์ (ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นนายกวด คุ้มแพร์ แล้วเป็นนายจ่ายวด) บุตรเจ้าพระยามหิธร (ละออ ไกรฤกษ์) ราชเลขาธิการ
7. นายประสาธ สุกุม บุตรเจ้าพระยายมราช (ปิ่น สุกุม) มหาอำมาตย์นายก เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงนครบาล ทั้งเป็นพระอาจารย์ภาษาไทยในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

¹⁰⁷สัมภาษณ์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล, วันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2537.

¹⁰⁸จมีนอมรตฤณารักษ์, การศึกษาของชาติ ตอน 2, หน้า 107.

ต่อมาทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา พระโอรสในพระเจ้านั่งยา เสด็จกรมหลวงชุมพรเขตร์อุดมศักดิ์ เป็นนักเรียนมหาดเล็กรับใช้รุ่นที่ 2

นักเรียนมหาดเล็กรับใช้ที่ทรงโปรดเกล้าฯ นี้ จะเห็นว่าต่างเป็นบุตรพระราชวงศ์และข้าราชการที่ดำรงตำแหน่งสำคัญในกระทรวงต่างๆ ทั้งสิ้น ซึ่งท่านเหล่านี้ต่อมาก็ได้รับราชการทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่าง เอนกอนันต์ * อาจกล่าวได้ว่าส่วนหนึ่งของความสำเร็จในหน้าที่การงานและชีวิตของท่านนั้น ได้มีส่วนมาจากการรับการฝึกฝนอบรมจากการเป็นนักเรียนมหาดเล็กรับใช้องค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างมาก ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้กล่าวไว้ว่า "ผมได้เข้าวังตั้งแต่อายุ 12 ปี พระเจ้าอยู่หัวทรงสอนเอง อบรมเอง ทรงสอนอะไรอีกหลายอย่าง ซึ่งเรามองไม่ค่อยเห็น เมื่อโตแล้วจึงได้เห็นผลหลายอย่าง" 109

ภายหลังนักเรียนประเภทนี้ได้งดการรับเนื่องจากนักเรียนข้าหลวงเดิมได้เข้าศึกษาจนหมดแล้ว และการพระราชทานรับนักเรียนหลวงชั้นหนึ่งนี้ มีผู้ขอพระราชทานพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บุตรของตนเข้าศึกษาอยู่เสมอ ดังมีหนังสือของ นางล้วน ชูระการพิไลย กราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานให้บุตรของตนซึ่งเดิมได้เป็นนักเรียนหลวงของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงชั้น 2 ที่ไม่ต้องเสียค่าเทอมแต่เสียค่าใช้จ่ายเฉพาะค่าเครื่องเรียนและเครื่องแต่งกาย ต่อเมื่อสามีของนาง คือ พระชูระการพิไลย ได้เสียชีวิตลง ทำให้นางไม่สามารถจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายต่างๆ ได้ จึงขอพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บุตรจำนวน 3 คนได้

* พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา (อาภากร) นี้ ต่อมาได้ทรงเป็นประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8)

ม.ล.ปิ่น มาลากุล ท่านได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งได้ประกอบคุณประโยชน์ต่อทางการศึกษาเป็นอย่างมาก

ม.ร.ว.เจกิมลาภ ทวีวงศ์ ได้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ในรัชกาลปัจจุบัน

109 สัมภาษณ์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล, อ่างแก้ว.

เป็นนักเรียนข้าหลวงเดิม เพื่อจะได้รับพระราชทานค่าเล่าเรียนและค่าใช้จ่ายต่างๆ¹¹⁰ แต่มีหนังสือจากราชเลขาธิการในพระองค์แจ้งมาว่า "นักเรียนข้าหลวงเดิมนี้ออกไปจะไม่มีอีกแล้ว"¹¹¹

การที่พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานค่าเล่าเรียนและค่าใช้จ่ายต่างๆ ให้แก่นักเรียนข้าหลวงเดิมนี้นี้ ได้ทำให้ข้าราชการต่างๆ พากันขอพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณให้บุตรของตนได้เข้าเป็นนักเรียนประเภทหนึ่งนี้ จนภายหลังได้มีการงดนักเรียนหลวงชั้นหนึ่ง ดังนั้นนักเรียนจึงมี 2 ประเภท คือ

1. นักเรียนหลวง
2. นักเรียนสมัค

2. นักเรียนหลวงประเภทที่สอง

การรับนักเรียนเป็นนักเรียนหลวงประเภทที่ 2 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานค่าเล่าเรียนให้ ส่วนค่าใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียนและเครื่องแต่งกายผู้ปกครองจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเอง¹¹² การรับเข้าเป็นนักเรียนหลวงประเภทนี้บรรดาผู้ปกครองของเด็กส่วนใหญ่จะเป็นข้าราชการหรือข้าราชการบริพาร ตามแต่ที่พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้รับเป็นนักเรียนประเภทนี้

นักเรียนหลวงทั้ง 2 ประเภทนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นจำนวนมาก เหนือการศึกษาหนึ่งไม่ต่ำกว่า 6,000 บาทโดยจะมีบัญชีเงิน ค่าเล่าเรียนนักเรียนหลวง ที่ทางโรงเรียนจะแจ้งไปยังกรมพระคลังข้างที่ เพื่อเบิกจ่ายเงินประจำทุกเดือน เช่น บัญชีเงินค่าเล่าเรียนนักเรียนหลวงเทอมวิสาขะ ร.ศ. 130

¹¹⁰ กจ., ม.ร.6 ศ/5 "สำเนาที่ 3070 ลงวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2466 หนังสือกราบบังคมทูลของนางลิ้น ฐระการพิไลย".

¹¹¹ กจ., ม.ร.6 ศ/5 "สำเนาที่ 302/2310 ลงวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2466 หนังสือกรมราชเลขาธิการแจ้งตอบมายังนางลิ้น ฐระการพิไลย".

¹¹² กจ., ม.ร.6 ศ/5 "หนังสือเจ้าพระยารามราฆพถึงเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ ลงวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2466".

(พ.ศ. 2454) จำนวนนักเรียนหลวง 69 คน ค่าเล่าเรียนทั้งหมด 7,710 บาท (เจ็ดพันเจ็ดร้อยสิบบาทถ้วน)¹¹³ และมีจำนวนนักเรียนหลวงเพิ่มขึ้นมาเป็น 75 คน ค่าเล่าเรียนทั้งสิ้น 9,000 บาท (เก้าพันบาท)¹¹⁴ ในปี ร.ศ. 131 (พ.ศ. 2454)

ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้งบประมาณรายจ่ายของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงมีจำนวนสูงมาก

3. นักเรียนสมัค

นักเรียนประเภทนี้จะต้องเสียค่าเล่าเรียนตลอดจนค่าใช้จ่ายอื่นๆ ได้แก่ ค่าอุปกรณ์การเรียน และค่าเครื่องแต่งกาย โดยมีวิธีการเข้าเรียน ดังนี้

. . . นักเรียนสมัค ถ้ามีผู้รับรองซึ่งกรรมการอำนวยการโรงเรียนเห็นว่า มีหลักฐานสมควรเชื่อได้ โรงเรียนก็รับเข้าเป็น นักเรียนประเภทสมัคได้ โดยเรียก ค่าเล่าเรียนและค่ากินอยู่ในโรงเรียนเดือนละ 30 บาท ส่วนของเดือนคิดเต็มเดือน ค่าเครื่องเรียนและเครื่องนุ่งห่มนักเรียนต้องออกเอง ตามที่โรงเรียนกำหนดให้ว่าต้องมีอะไรเท่าไร

การสมัคนั้น จะไปลงชื่อในสมุดสมัคที่มีไว้สำหรับโรงเรียนให้ผู้รับรองเซ็นชื่อรับรองไว้เป็นสำคัญก็ได้ หรือถ้าอยู่ไกลจะมีหนังสือไปขอให้อาจารย์ใหญ่ของโรงเรียนจดลงในสมุดสมัคให้ก็ได้ แต่ต้องทำใบรับรองเซ็นชื่อผู้รับรองเป็นสำคัญตามแบบใบรับรองที่มีไว้เป็นตัวอย่างในทำสมุดนี้ โรงเรียนจะรับนักเรียนสมัคเข้าตามลำดับที่ได้มาขอเซ็นสมัคไว้ . . .¹¹⁵

¹¹³ กจช., ม.ร.6 ศ/5.60 "บัญชีเงินค่าเล่าเรียน นักเรียนหลวง เทอมวิสาขะ ร.ศ. 130".

¹¹⁴ กจช., ม.ร.6 ศ/5.60 "บัญชีเงินค่าเล่าเรียนนักเรียนหลวง เทอมวิสาขะ ร.ศ. 131".

¹¹⁵ "การรับนักเรียนและเงินค่าเล่าเรียน" ระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ร.ศ. 130, หน้า 12-13.

นักเรียนประเภทนี้ หากต่อไปมีบุตรจะสมัครเข้าเรียนก็จะได้รับสิทธิพิเศษในการเข้าศึกษาก่อนผู้อื่น และถือเป็นประเพณีของโรงเรียนนวิราชูธและโรงเรียนอื่นๆ สืบต่อมาดังมีพระราชดำริที่พระราชทานแก่คณะกรรมการโรงเรียนว่า "ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตไว้ว่าบุตรกรรมการก็ดี หรือต่อไปหากนักเรียนเก่าของโรงเรียนนี้จะมีบุตรขอสมัครเข้าเป็นนักเรียนก็ดี ให้ได้เลือกรับเข้าตามลำดับก่อนผู้อื่น 116

นักเรียนสมัครและนักเรียนหลวงนี้จะได้รับความเสมอภาคเหมือนกันหมดตลอดเวลาที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียน มีความแตกต่างตรงที่ว่า นักเรียนสมัครนั้นเป็นผู้เสียค่าเล่าเรียนของตนเอง การที่จะศึกษาถึงชั้นใด จะเลือกเรียนวิชาพิเศษใดต่อไปหรือออกไปประกอบอาชีพใดๆ ก็ได้ตามความต้องการได้ หรือถ้าหากต้องการถวายตัวเป็นมหาดเล็กก็ได้ โดยทางโรงเรียนจะดำเนินการให้¹¹⁷

ค่าใช้จ่ายและเครื่องแต่งกายนักเรียน

อัตราค่าเล่าเรียนและค่ากินอยู่ของนักเรียนมหาดเล็กหลวงประเภทสมัครมีอัตราเดือนละ 30 บาท เหอมหนึ่งๆ มีประมาณ 4 เดือน จึงต้องเสียค่าเล่าเรียนเหอมละ 120 บาท¹¹⁸

เครื่องแต่งกายนักเรียน

ตามพระราชกำหนดเครื่องแต่งตัวข้าราชการพลเรือนในพระราชสำนัก เมื่อวันที่ 11 มกราคม ร.ศ. 129 ได้มีพระบรมราชานุญาตให้นักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวงใช้เครื่องแต่งตัวอย่างนักเรียนมหาดเล็กได้ทุกคน โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้เป็นตัวอย่างคนละหนึ่งชุด เว้นแต่ถ้าเป็นนักเรียนสมัครก็ต้องออกค่าเสื้อผ้าเพิ่มเติมและยังกำหนด

116 "การรับนักเรียนและเงินค่าเล่าเรียน" ระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ร.ศ. 130, หน้า 12-13.

117 "นักเรียนหลวงกับนักเรียนสมัคร" ระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวงฯ ร.ศ. 130, หน้า 11-12.

118 ระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวงฯ, หน้า 13.

ว่านักเรียนที่ออกจากโรงเรียนมหาดเล็กหลวงแล้วจะไม่สามารถแต่งชุดมหาดเล็กได้อีกนอกจากจะได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตเป็นพิเศษ¹¹⁹ เครื่องแบบนักเรียนมหาดเล็กหลวงนี้ นักเรียนจะแต่งกายในเวลาที่มีพิธีสำคัญ เช่น วันถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา หรืองานประจำปีของโรงเรียน

เครื่องแบบที่พระราชทานให้นี้ ตามพระราชกำหนดเครื่องแต่งกายข้าราชการในพระราชสำนัก พ.ศ. 2453 มีดังนี้ คือ

. . . 1. หมวกแก๊ปทรงหม้อตาลสีน้ำเงิน กระบังหน้าหนังดำ มีสายรัดคางหนังดำ แลมีตราวชิราวุธกับมงกุฎติดที่หน้าหมวก

2. มีเสื้อผ้าขาวรูปแบบราชการมีคุดมเงินตรามงกุฎ 5 เม็ด มีแผ่นกำมะหยี่กว้าง 4 เซนติเมตรครึ่ง ยาวไม่เกินกว่าขอคอเสื้อถึงตะเข็บเสื้อกลางบ่า ทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมรีปลายเหลี่ยมมีแถบเงินกว้าง 1 เซนติเมตร พาดกลางแผ่นกำมะหยี่

3. มีผ้าถุงไหมสีน้ำเงิน

4. มีกางเกง 2 อย่าง อย่างที่หนึ่ง กางเกงขาสั้นผ้าสีน้ำเงิน อย่างที่สอง กางเกงขายาวสักหลาดสีน้ำเงินมีแถบสีขาวกว้าง 1 เซนติเมตรติดที่ขากางเกง

5. มีถุงเท้าสีขาว หรือดำ มีรองเท้าสีขาว ดำ หรือน้ำตาล¹²⁰

การที่นักเรียนมหาดเล็กหลวงได้มีเครื่องแต่งกายที่เหมาะสมแก่เกียรติยศของนักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์นี้ ได้ช่วยให้นักเรียนมีความภาคภูมิใจกับเครื่องแบบที่สง่างาม เมื่อออกไปร่วมงานพิธีสำคัญนอกโรงเรียน เหล่านักเรียนมหาดเล็กหลวงนี้ได้เป็นที่สะดุดตาแก่ประชาชนทั่วไป ซึ่งยิ่งทำให้นักเรียนจะต้องสำรวม ระมัดระวังกิริยาของตนมากยิ่งขึ้น

เครื่องแบบของนักเรียนนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขหลายครั้ง อาทิเช่น ยกเลิกแบบกางเกงขายาวสักหลาดสีน้ำเงินมีแถบสีขาวกว้าง 1 เซนติเมตรที่ขากางเกงและเปลี่ยนหมวก

¹¹⁹ระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็กหลวงฯ, หน้า 14.

แก้ปทรงแหม้อตาลสีน้ำเงินมาเป็นหมวกหนีบสีขาวด้านทับสีน้ำเงิน และเป็นสีน้ำเงินล้วนในที่สุด ส่วนแผ่นคอกำมะหยี่ เมื่อได้โอนโรงเรียนราชวิทยาลัยมาเข้าอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์แล้ว จึงได้มีการติดอักษรเพื่อบ่งบอกโรงเรียนได้ชัดเจนว่าอยู่ในโรงเรียนใด กล่าวคือ หากเป็นนักเรียนมหาดเล็กหลวงจะติดอักษร ม ที่แผ่นคอ ส่วนโรงเรียนราชวิทยาลัยจะติดอักษร ร และเมื่อมีการตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่ขึ้น แผ่นคอต้องติดอักษร ช ด้วย เพื่อที่จะจำแนกได้ว่าเป็นนักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์โรงเรียนใด ถ้าเป็นอาจารย์หรือครูจะใช้แถบเงินกว้างขนาด 1 เซนติเมตรล้อมกรอบแผ่นคอ¹²¹ เพื่อให้เข้าใจการแต่งกายของนักเรียนที่จะต้องเปลี่ยนแปลงเมื่อปฏิบัติกิจกรรมต่างๆของโรงเรียน จมื่นอมรรตรุณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช) ได้บรรยายการแต่งกายของนักเรียนมหาดเล็กหลวงไว้ว่า

. . . การแต่งกายของนักเรียนที่อยู่ประจำในโรงเรียนนั้น ถ้าเป็นเวลาเข้าห้องเรียนตั้งแต่เข้าไปจนเวลาเย็น นักเรียนจะสวมเสื้อขาว นุ่งผ้าพื้นสีต่างๆเรียนหนังสือในห้องเรียน พอออกจากห้องเรียนในตอนบ่าย จะผลัดเครื่องแต่งกายเป็นชุดกีฬา คือเป็นกางเกงขาสั้น เสริ้จจากการกีฬาแล้วจึงอาบน้ำ แต่งกายนุ่งกางเกงผ้าขาวสะอาด รับประทานอาหารเย็น พักผ่อน แล้วเรียนต่ออีกก่อนเตรียมตัวเข้านอน . . . 122

นักเรียนจะต้องแต่งกายให้เหมาะกับกิจกรรมแต่ละอย่าง เช่นการเรียน การเล่นกีฬา และมีข้อสังเกตว่า เครื่องแต่งกายมีส่วนสำคัญที่จะช่วยเสริมให้บุคคลมีบุคลิกลักษณะที่ดี การฝึกให้นักเรียนแต่งชุดขาวเวลาพักผ่อน นอกจากจะดูเป็นระเบียบแบบเดียวกันแล้ว ชุดขาวจะเป็นการเตือนให้ผู้สวมใส่มีความระมัดระวังตัว รักษาความสะอาดมากยิ่งขึ้น

¹²⁰"พระราชกำหนดเครื่องแต่งกายข้าราชการในพระราชสำนัก ร.ศ. 129,"
ราชกิจจานุเบกษา (แผนกกฎหมาย) 27 : 2(พ.ศ. 2453) : 100.

¹²¹จมื่นอมรรตรุณารักษ์, การศึกษาของชาติ ตอน 1, หน้า 127.

¹²²จมื่นอมรรตรุณารักษ์, เล่มเดียวกัน, หน้า 130.

จากการศึกษาโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ผู้วิจัยพบว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริในการส่งเสริมการศึกษา เพื่อสร้างความเป็นสุภาพบุรุษ โดยการตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อจัดการศึกษาที่จะพัฒนาให้นักเรียนมี ความเป็นสุภาพบุรุษ ดังพอจะสรุปวิเคราะห์แนวพระราชดำริของพระองค์จากหลักสูตรและการจัดการของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ได้ดังนี้

1. การอบรมให้นักเรียนเป็นผู้มีศาสนา เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้ประพฤติปฏิบัติ แต่ความดี มีศีลธรรม รู้จักบาปบุญ คุณโทษ และเป็นพื้นฐานทางจิตใจของนักเรียนอันเป็นหนทางในการอบรมสั่งสอนทางด้านอื่น ๆ ต่อไป การอบรมนักเรียนให้เป็นผู้มีศาสนา มีหลายวิธีการเช่น การให้นักเรียนไปฟังธรรม ณ วัดเบญจมบพิตรทุกวันพระ การทำความเข้าใจในระหว่างครู อาจารย์ในการน้อมใจนักเรียนให้เป็นผู้มีจรรยาและศาสนาโดยถือเป็นหลักสำคัญในการกล่อมเกล่า และฝึกฝนอุปนิสัยใจคอของนักเรียน การสวดมนต์ทุกวันก่อนเข้านอน การเรียกชื่อเทอมการศึกษา ให้เป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น เทอมวิสาขะ เทอมมาฆะ
2. การอบรมนักเรียนจากรายงานประจำเดือนของโรงเรียน เพื่อบันทึกความประพฤติ ที่ดีและที่ควรติของนักเรียน
3. การสอนให้นักเรียนมีความรู้ มีความตั้งใจเรียนในวิชาการศาสตร์สาขาต่าง ๆ มีความรู้ทั้งวิชาสามัญและวิชาการพิเศษเช่น กฎหมาย วิชาการปกครอง วิชามหาดเล็ก
4. นักเรียนจะต้องมีความรู้เป็นอย่างดีในภาษาไทยอันเป็นภาษาประจำชาติ มีความรู้ดีในภาษาต่างประเทศ เพื่อที่จะเป็นพื้นฐานในการศึกษาแสวงหาความรู้ต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ ต่อตนเอง สังคมและประเทศชาติต่อไป
5. การฝึกให้นักเรียนรู้จักช่วยเหลือตนเองได้และตัดปฏิบัติภารกิจเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่จะทำได้ เช่นการปูที่นอน การเก็บสิ่งของพัสดุของตนให้เรียบร้อย มิต้องพึ่งพาผู้อื่นทุกครั้งไป
6. การให้นักเรียนเป็นลูกเสือ เพื่อพัฒนาความประพฤติให้เป็นผู้มีความรักชาติ ศาสนา และจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์โดยการอบรมจากพระบรมราโชวาทปลุกใจเสือป่าและการฝึก ลูกเสือ
7. การฝึกให้นักเรียนมีความตรงต่อเวลา รักษาระเบียบวินัย รู้จักปฏิบัติและเคารพกฎของโรงเรียน ซึ่งนักเรียนจะต้องรู้จักการแบ่งเวลาตามตารางประจำวันของโรงเรียน

8. การฝึกมารยาททางสังคม มีความเป็นสุภาพบุรุษ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงจะฝึกให้นักเรียนได้รู้จักมารยาทการรับประทานอาหารตามแบบสากล ฝึกให้เด็กเข้าร่วมการสโมสร เช่นนักเรียนจะได้รับพระบรมราชานุญาตให้เข้าเฝ้าในงาน อันเด ที่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จะจัดเลี้ยงในพระบรมมหาราชวังทุกวันพุธ

9. การเล่นกีฬาและการออกกำลังกายเป็นหลักสำคัญในการอบรมของโรงเรียนเช่นกัน ซึ่งทำให้นักเรียนมีสุขภาพแข็งแรง มีความคล่องแคล่วว่องไว สร้างบุคลิกที่ผ่องใส งามสง่า และการเล่นกีฬา โดยเฉพาะกีฬาฟุตบอลจะสร้างความสามัคคี ความรักหมู่คณะให้เกิดขึ้น

10. การฝึกความมีระเบียบวินัย ความอดทนจากการตัดทอนอาหารของนักเรียนที่จะต้องฝึกหัดทุกวัน และนักเรียนได้มีโอกาสเดินแถวทหารเพื่อเข้าเฝ้ารับเสด็จ ณ พระที่นั่งอภิเศกคฤศิต ในวันจันทร์และวันศุกร์ในเครื่องแต่งกายนักเรียนมหาดเล็กหลวงซึ่งมีความสง่างามและเหมาะสมแก่เกียรติยศแห่งการเป็นนักเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ สร้างความภาคภูมิใจ งามสง่าและความสำรวมในกิริยาของตน

11. นักเรียนจะต้องมีความสำนึกในความเป็นนักเรียนมหาดเล็กหลวง เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วนักเรียนจะได้รับเข็มโรงเรียนเพื่อเป็นเครื่องเตือนใจในการกระทำความดีอยู่เสมอ มีความรักในหมู่เพื่อนร่วมโรงเรียน พร้อมทั้งจะช่วยเหลือกันและกัน มีความประพฤติดีตั้งมั่นในหลักธรรม

12. นักเรียนจะต้องมีความกตัญญูและจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ นักเรียนมหาดเล็กหลวงจัดว่าเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดในองค์เจ้าแผ่นดิน ถือเป็นข้าราชการที่จะต้องเข้าร่วมในพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาด้วย เพื่อมีความตระหนักในหน้าที่ของตน เมื่อเป็นนักเรียนก็เรียนให้ดีที่สุด หากได้เป็นมหาดเล็กเมื่อใดก็ต้องเพิ่มความจงรักภักดีและทำหน้าที่ของตนอย่างสุดความสามารถ

13. การคัดเลือกครูอาจารย์ที่ดีในการสอนนักเรียนเพื่อให้เป็นสุภาพบุรุษ การอบรมนักเรียนให้มีคุณภาพ มีบุคลิกดีตามพระราชประสงค์ได้นั้นจะต้องให้ความสำคัญต่อครูอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง โรงเรียนมหาดเล็กหลวงได้คัดเลือกครูอาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถ มีความเข้าใจในหลักการอบรมของโรงเรียน และมีพระบรมราชโองการที่ทรงตั้งเตือนให้ครูพยายามประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียน

14. การฝึกให้นักเรียนได้รู้จักความเป็นสุภาพบุรุษตามคตินิยมของตะวันตก ซึ่งการอบรมของโรงเรียนที่กำหนดให้มีอาจารย์ชาวต่างประเทศสอนในวิชาการต่าง ๆ และการพักอยู่ภายใน

โรงเรียนประจำ จะทำให้นักเรียนมีความคุ้นเคย ใกล้เคียงกับครูอาจารย์มากขึ้น อีกทั้งจะเป็นการฝึกให้นักเรียนได้เรียนรู้ สังเกตและฝึกความเป็นสุภาพบุรุษทางตะวันตกจากครูอาจารย์ชาวต่างประเทศไปด้วย

15. นักเรียนจะต้องมีความรักและผดุงศิลปวัฒนธรรมอันดีงามประจำชาติ เช่นการโขนละคร ดนตรีไทย ซึ่งนักเรียนมหาดเล็กหลวงจะได้รับการฝึกหัดโขน และการดนตรีเพื่อฝึกให้มีความรู้ ความชำนาญและอนุรักษ์ในศิลปะที่ใกล้จะสูญเสีย และประโยชน์จากการฟัง-เล่นดนตรีจะเป็นเครื่องจรรโลงจิตใจให้มีความสุข สนุกสนาน อันเป็นคุณลักษณะหนึ่งของความเป็นสุภาพบุรุษ

การจัดการศึกษาของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ตามแนวพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ ผู้วิจัยพบว่าเป็นการวางแนวทางการศึกษาและอบรมจิตใจของนักเรียน เพื่อสร้างความเป็นสุภาพบุรุษ โดยนำผลให้ผู้ที่สำเร็จการศึกษาได้ออกมาทำคุณประโยชน์ต่อตนเอง ต่อสังคมและประเทศชาติ ทั้งนี้เนื่องจากโรงเรียนมหาดเล็กหลวงมิได้นั้นการเรียนเพื่อมุ่งวิชาการอย่างเดียว แต่ยังมีการฝึกให้เด็กมีความเป็นสุภาพบุรุษด้วยการเป็นผู้มีศาสนา เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานแห่งความดีให้เป็นผู้ดี มีความสำรวมทั้งกิริยามารยาทและการดำรงตัวอยู่ในสังคมได้ โดยมีวิชาความรู้เป็นองค์ประกอบ

เหล่านักเรียนเก่าโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ยังคงมีความสำนึกและระลึกในพระมหากรุณาธิคุณในองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสมอ ด้วยเหตุที่พระองค์ท่านได้ทรงมีพระเมตตาแก่บรรดาเยาวชนให้ได้รับการศึกษา อบรมสั่งสอนเพื่อปลูกฝังและสร้างคุณลักษณะของนักเรียนให้มีความเป็น "มนุษย์" อย่างสมบูรณ์ ทั้งทางกายและจิตใจ